

Hint Alt Kıtasında Son Üç Asır Sîret Kitaplarında Görülen Muhteva Değişiminin Nedenleri*

Abdülhamit BİRİŞİK**

Özet

Klasik sîret kitaplarında ağırlıklı olarak Hz. Peygamber'in (s.a.) bir bütün olarak hayatı, ailesi, ashabı ve dönemi hakkında tarihi bilgiler verilip yer yer onun risaletinin mahiyetine dair bahisler açılır. 18. ve 19. yüzyılda Hristiyan misyonerliğinin güçlenmesinden ve oryantalistlerin sîret konularına daha fazla eğilmesinden sonra her iki dindeki peygamberlik düşüncesi ve peygamberin kimliği ile ilgili yeni tartışmalar başlamıştır. Bu noktada en büyük değişimin Hint alt kıtasında ortaya çıktığını söylemek mümkündür. Buna paralel olarak 19. asrın ortalarından itibaren bölgede kaleme alınan sîret kitaplarında kelimeler, fıkıh ve ahlak konuları da işlenmeye başlamıştır. Şibli Nu'mânî ve Seyyid Süleyman Nedvî'nin kaleme aldığı Sîretü'n-Nebî adlı kitapta yer alan ulûhiyyet, nübüvvet, ibâdet, ahlak ve yönetim konuları bu tartışmaların ürünüdür.

Bu makalede bir yandan değişim öncesi literatüre konuya giriş türünden temas edilecek öte yandan da bölgede 19. ve 20.

---

* Bu makale TDV İslâm Araştırmaları Merkezi (İSAM) ve İslam Tarihçileri Derneği (İSTAD) tarafından 16-17 Ekim 2010 tarihinde *Sîret Sempozyumu I: Türkiye'de Sîret Yazıcılığı* adıyla İstanbul'da düzenlenen toplantıda özet olarak sunulan "Sîret Kitaplarındaki Konu Değişiminin Sebepleri: Hind Altkıtası Örneği" adlı bildirinin gözden geçirilip bazı eklemelerle yeniden düzenlenmiş halidir.

** Doç. Dr., Uludağ Ü. İlahiyat Fakültesi, abdulbir@gmail.com.

yüzyılda yazılan siret kitaplarındaki konu değişimi üzerinde durulacaktır.

Abstract

Reasons of the Change in the Contents of Seerah Books of Last Three Centuries in the Indian Sub-Continent

The classical seerah books were designed to study the life of Holy Prophet (pbuh), his family, his companions and his time in the light of historical information. The nature of prophethood of Muhammad (pbuh) and other subjects were studied in such seerah books rarely. In the 18th and 19th century, after the strengthen of Christian missionary activities and keen interest of orientalisists to study seerah subjects, new discussions on the idea of prophethood in both religions, Islam and Christianity, and the personality of prophets have started. The major change in the study of this issue has occured in the Indian sub-continent. As a result, from mid 19th century Muslim and Christian scholars have started to discuss the subjects of Kalam, Fiqh and Ethic in their seerah books. Subjects of ulühiyet, nubuwwat, worship, moral values and governance in the Seerah al-Nabi by Shibli Numani- Sayyid Sulaiman Nadwi are results of such discussions and controversies.

This article aims to study first, the early literature of seerah in the region and then the the reasons of changes of contents in the seerah books of 18th and 19th centuries.

Anahtar Kelimeler: Hint Alt Kıtası, Siret Kitapları, Muhteva Değişimi, Misyonerlik, Şibli Numani, Siret'ün-Nebî.

Key Words: Indian Sub-Continent, Seerah Books, Content Change, Missionary, Shibli Numani, Seerah al-Nabi.

A. Giriş

Misyonerlik ve istişrak faaliyetlerinin İslâm dünyasına etkisi ve -başka bir bakış açısıyla söylenecek olursa- katkısı epey bir süredir fark ediliyor idiye de konu ile lâyıkı bir şekilde son kırk-elli yıldır ilgilenilmektedir. Yakın zamana kadar yapılan çalışmalarda daha çok misyonerliğin tarihi, misyonerlerin yaptıkları ve İslâm'a dair yazdıkları eserlerin kabaca bir eleştirisi görölmekteydi. Maksada, muhtevaya ve ortaya çıkan sonuca dair yapılan çalışmalar yeterli düzeyde değildi. Oksidentalizm diye adlandırılan karşı atak çalışmalarına dair eski örnekler bulunmaktaysa da bu konu ilmi-akademik üslup ve çerçeve içerisinde yeni yeni hayat bulmaktadır. Bir vakıa olarak söylemek gerekirse, özellikle son 25-30 yıldır Batı

dünyasına giden genç araştırmacılarımızın Batı'nın geçmişine, tarihteki iç problemlerine, dini hayatlarına, inanç esaslarına ve günümüzde buralarda olup bitenlere dair derinlikli incelemeler bir hayli azdır. Ali Köse'nin İngiliz mühtediler¹, Nuri Tınaz'ın Afro-Amerikan mühtediler² ve Bülent Şenay'ın İngiltere'deki Yahudi Hıristiyanlar³ ile ilgili araştırmaları ve bunlara benzer diğer araştırmalar ülkemizde Batı'yı içten tanıma açısından önemli çabalardır.

Batı, müslümanların ilk yüzyıllarda ortaya koyduğu çabadan, bütün dünyaya yayılarak İslâm'ı tebliğ etme ve buraları İslâm toprağı haline getirme gayretlerinden çok etkilenmiş olacak ki önemli coğrafi keşiflerin ve bilimsel ilerlemelerin olduğu 15. yüzyılın sonundan itibaren bütün dünyaya yayılma ve dünyayı tanımayı kendisine en temel görev edinmiştir. Özellikle 17. ve 18. yüzyılda Batılıların ilgilenmediği hatta uğramadığı bir kara parçası yok gibidir. Bu durum bir yandan zorluklar, öte yandan da açılımlar ve imkânlar getirmekteydi. Bu dönemlerde Batı'nın kendi içinde yaşadığı değişimin de etkisi ile yayılmacılığı önemli bir gelişme stratejisi olarak belirlemiş olduğunu görmekteyiz.

Batının yayılmacılığının altında yatan en temel etkenlerden biri de İslâm dünyasından intikam alma arzusudur. Bu arzu Batı dünyasının ta derinliklerine kadar sirayet eden "İslâm korkusu" sebebiyle hiçbir zaman dinmemiştir. Nitekim müslümanların yaşadığı bölgelerdeki sömürgeleştirme faaliyetleri ile diğer yerlerdeki bir olmamış, İslam toplumlarına karşı olan tutumlarıyla gayrimüslimlere karşı gösterdikleri tutum farklı olmuştur. Buldukları İslam coğrafyasında -bölgenin şartlarına göre bazı farklılıklar göstermekle birlikte- bir yandan halkı bölmüş ve kamplara ayırmışlar öte yandan da onların Allah, Peygamber, Kur'an, Hadis ve İslâm algılarını ve bilgilerini yeni bir kalıba sokmaya çalışmışlardır. Bunu yaparken başvurulan en temel yöntem, yetiştirmiş oldukları "İslamologlar" vasıtası ile dini konularda yayınlar yapmak ve kendilerine şu veya bu şekilde sempati duyan kimseleri Avrupa'ya götürüp daha köklü bir eğitimden ve beyin

---

¹ *Conversion to Islam : a Study of Native British Converts*, Kegan Paul International, London 1996 (Türkçesi: *Neden İslam'ı Seçiyorlar: Müslüman Olan İngilizler Üzerine Psiko-Sosyolojik Bir İnceleme*, Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Araştırmaları Merkezi (İSAM), İstanbul 1997).

² *Conversion of African Americans to Islam: A Sociological Analysis of the Nation of Islam Associated Groups*, Doktora Tezi, University of Warwick Department of Sociology, 2001.

³ *The Making of Jewish Christianity in Britain: Hybridity, Identity and Tradition*, Doktora Tezi, Lancaster University, Department of Religious Studies, 1999.

yıkama faaliyetinden geçirmek olmuştur. Ancak büyük Avrupa ülkelerinin desteği ile yürütülen misyonerlik faaliyetleri ve bu meyanda yapılan İslâm eğitimi çalışmaları belki de en belirleyici unsur olmuştur. Misyonerlerin başarısı, buldukları coğrafyanın yapısına göre farklı olmuştur. Osmanlı topraklarında daha az başarılı olan misyonerler ve Batılılar Hindistan, Endonezya ve Afrika'da daha başarılı olmuşlardır.

Misyonerlerin ve müsteşriklerin yürüttükleri İslâm çalışmaları içerisinde belki de en önemlisi ve etkilisi Hz. Peygamber'in kimliği ve kişiliği ile ilgili çalışmalardır. Şüphesiz Kur'an'ın kaynağı, tedvini, tarihi ve yorumu ile ilgili çalışmalar da bir hayli fazladır ve yaygındır.

B. Alt Kıtada Geleneksel Siret Yazıcılığı Dönemi

Hindistan'daki siret çalışmalarının ilk örnekleri birinci hicri asra kadar uzanmakla birlikte derli toplu siret kitapları hicri üçüncü asırdan itibaren yazılmaya başlanmıştır. Bu dönemde yazılan siret kitapları Arap dilinde olup telif tarzı itibariyle geleneksel çizgi dışına çıkmamıştır. Daha çok Sind bölgesinde yaşayan müslümanlar tarafından kaleme alınan eserlerde bölgede bir hayli güçlü olan hadis ilminin tesiri görülmektedir. Ebû Ma'ser Necîh es-Sindî el-Medenî (ö. 170/787) hem hadis hem de siret alanında çalışmaları bulunan ilk dönem alimlerindedir. Onun günümüze ulaşmayan *Kitâbü'l-Meğâzi*'si Vâkıdî ve İbn Sa'd'ın temel kaynaklarından biri olmuştur.⁴ Üçüncü hicri asrın ortalarında Ebû Ca'fer ed-Deybelî siyer alanında önemli bir kaynak olan Hz. Peygamber'in mektuplarını tanıtmaya yönelik bir eser yazmış ve mektupların muhtevasına yer vermiştir.⁵ Bu tarihten sonra muhtelif zamanlarda bölge âlimleri çeşitli hacim ve konularda sirete dair eserler kaleme almışlardır. Hadisleri bir araya getiren çalışmalar da bir bakıma siyer kitabı mesabesinde olduğu için bölgede ilk yüzyıllardan itibaren hazırlanan hadis kitaplarını da hatırlamak gerekir. Gaznelilerle başlayıp Bâbürlüler ile zirveye ulaşan ilmî faaliyetler ve ortaya konan ilmi zenginlik tarih ve siyer alanında da kendisi göstermiştir. Bu meyanda Seyyid Ali Hemedânî (ö. 786/1385), Şâh Muhammed Ali Sâmânî, Hoca Nevâz Gîsudirâz (ö. 825/1422), Ali Muttaki Burhânî (ö. 975/1568) ve Muhammed b. Tâhir Patnî (ö. 986/1578) gibi âlimler diğer dini ilimlerde olduğu gibi

---

⁴ İbnü'n-Nedîm, *Kitâbü'l-Fihrist li'n-Nedîm* (nşr. Rızâ Teceddüd), [baskı yeri yok], 1971, s. 105; Abdülhay el-Hasenî, *Nüzhetü'l-havâtir ve behcetü'l-mesâmi' ve'n-nevâzir*, Meclisu Dâiretü'l-Maârif el-Osmâniyye, Haydarabad-Dekken 1382/1962, 2. bs., I, 35.

⁵ Enver Mahmûd Hâlid, *Urdu Nesr meyn Sîret-i Rasûl*, İkbâl Akademi, Lahor 1989, s. 196.

siyer ilminde de eserler telif etmişlerdir.⁶ Bu alimler döneminde yazılan eserlerde kullanılan dilde bir değişim görülmeye başlanmış, Farsça ve Urduca Arapça'nın yerini almaya başlamıştır.

Hicri 10. yüzyılın sonlarından başlayarak siyer kitaplarında bir artış olduğu göze çarpmaktadır. Bu dönem Hint alt kıtasında Ekber Şâh'ın hükümranlılığı yıllarına rastlar. Onun Katolik misyonerlere teveccühü ve onlara müslümanlarla münazara yapmaları konusunda destek vermesi, misyonerlerin de Resûl-i Ekrem ile ilgili ileri-geri konuşmaları ve hatta bazı eserler telif etmeleri sîret çalışmalarını tetiklemiş olmalıdır. Mesela İmam Rabbani *İsbât-ı Nübüvvet*⁷ adlı risalesini Hz. Peygamber'in risaleti ile ilgili ileri sürülen iddialara cevap niteliğinde kaleme almıştır. Müellif eserinin mukaddimesinde buna işaret ettiği gibi İmam-ı Rabbânî'nin hayatını ve eserlerini çalışanlar da bu eserin telif sebebi olarak Ekber Şâh'ın en yakın adamlarından olan Ebü'l-Fazl Allâmî'nin "İnkâr-ı Nübüvvet" isimli bir kitap kaleme almasını gösterirler.⁸ Şii bir aileden gelen⁹ ve Ekber Şâh'ın dini konulardaki yanlış adımlarının müsebbibi olarak gösterilen Allâmî o dönemde (1580 ve sonrasında) saraya gelip yerleşen veya bir süre saray çevresinde bulunan Cizvit Misyonerleri ile iyi ilişkiler içerisindeydi. Misyonerlerin İslâm, Kur'ân ve Hz. Peygamber'e yönelik başlatmış oldukları aleni menfi propaganda Ekber Şah tarafından engellenmemiş, üstelik çeşitli telkinler altında kalan Ekber Şah adına Din-i İlâhî (ilanı 1581) denilen yeni bir "din" tesis etmiştir.¹⁰ İmâm-ı Rabbânî'nin nübüvvet ile ilgili bu eseri tarz olarak eskinin tekrarı olsa da bölgede başlatılan Hz. İsa ve Hz. Peygamber mukayesesi tartışmalarını yansıttığı için yeni bir tür olarak kabul edilebilir. İmâm Rabbânî'nin diğer Arapça çalışması olan "Risâle-i Tehlîliyye" iki bölümden oluşmakta ve ikinci

---

⁶ Bu dönemlerde yazılan sîret kitaplarının ayrıntısı için bk. Hâlid, *Urdu Nesr*, s. 200-207.

⁷ Kitabın Arapça orijinali ve Urduca çevirisi birlikte basılmıştır (Karaçi 1383/1963).

⁸ Hâlid, *Urdu Nesr*, s. 209-210.

⁹ Şii Müfessir Şeyh Mübarek Nâgorî ve oğulları Ebü'l-Feyz Feyzî ve Ebü'l-Fazl Allâmî Ekber Şâh döneminin en nüfuzlu üç fikir adamıdır. Bunlar kendilerinde bulunan bir kısım üstün kabiliyetlere ek olarak dini konulardaki bilgileri, şiir ve edebiyattaki başarıları sebebiyle Ekber Şah'ı adeta çepeçevre kuşatmışlardı. Şeyh Mübarek ve Feyzî'nin bâtil düşüncelerine muhalif kaynaklarda işaret edilmekle birlikte bunlarca yazılan tefsirlerde bu eğilimler dikkat çekmemektedir (bk. Abdülhamit Birişik, *Hind Altkıtası Düşünce ve Tefsir Ekolleri*, İnsan Yayınları, İstanbul 2001, s. 25-27).

¹⁰ Abdülhamit Birişik, *Oryantalist Misyonerler ve Kur'ân: Batı Etkisinde Hint Kur'ân Araştırmaları*, İnsan Yayınları, İstanbul 2004, s. 45-46.

bölümünde kelime-i şehadetin ikinci cüzü olarak Hz. Peygamber'in peygamberliğine ve hayatına yer verilmektedir.¹¹

Ekber Şah döneminde gösterilen müsamaha ile faaliyetlerine güçlü bir başlangıç yapan Cizvit misyonerleri Hz. Peygamber ile ilgili menfi propagandalarını sürdürmüşler; hatta onu aleni bir biçimde “yalancı peygamber”, “sahtekar”, “şeytanların tercümanı”, “hilebaz”, “deccal” gibi sıfatlarla çağırmaya ve adlandırmaya cüret etmişlerdir. Cihangir ve Şah Cihân zamanında ise Hint alt kıtasında çok güçlü bir kurumsal dinî ve ilmî yapı oluşturarak varlıklarını sabitlemişlerdir. Protestanlığın ortaya çıkması ve Hint alt kıtasına ulaşması ile güç ve liderlik Protestanlara geçmiş, İslam ve Hz. Peygamber aleyhtarlığı daha da güçlenmiş ve yaygınlık kazanmıştır. Bu dönemdeki misyonerler Hz. Peygamber'e, Allah'ın oğlu olarak inandıkları Hz. İsa karşısında daha zayıf bir konum belirlemiş ve küçümseyici bir tavır takınmışlardır. Hatta diğer bir Hıristiyan mezhebi ve mensupları aleyhinde söylediklerinde büyük problemlere sebebiyet verebilecek ifadelerin kat kat ağırlığını İslâm, Kur'ân ve Hz. Peygamber (s.a.) hakkında çekinmeden söylemişlerdir. Miladi XVI. yüzyıla kadar kendi tabii çerçevesi içerisinde devam eden siyer çalışmalarındaki temel kırılma Ekber Şâh zamanı ile başlamış, eski klasik tarz varlığını devam ettirirken siyer çalışmalarında yeni bir yazım üslubu ve yöntemi de ortaya çıkmış ve kendisine güçlü bir yer edinmiştir. Hatta özellikle 19. yüzyılın başından itibaren müslümanlar tarafından kaleme alınan kitaplarda tasviri sîret yazarlığının yerini yavaş yavaş savunmacı bir tarza bıraktığını görebilmekteyiz.

Klasik tarz sîret kitaplarına dair birkaç örnek daha vermek yararlı olacaktır: Hacı Muhammed Keşmirî (ö. 1597) Tirmizî'nin *Şemâilü'n-Nebî'sini* *Şerh-i Şemâilü'n-Nebî* adıyla Farsça olarak şerh etmiştir. Eserin yazmaları mevcuttur. Şeyh Hüseyin Herevî'nin (ö. 1045/1635) de aynı eseri nesir ve şiir dilinde iki defa (*Şerh-i Şemâilü'n-Nebî* ve *Nazmü's-Şemâil*) Farsça olarak şerh ettiğini bilmekteyiz. Abdülhak Muhaddis Dihlevî'nin yeğeni Buhârî şârihi Şeyh Nûru'l-Hak (ö. 1073/1662) şemâil şerhi kervanına *Şerh-i Şemâilü'n-Nebî*¹² adlı şerhi ile katılmıştır. Nûru'l-Hakk'ın torunu Şeyh Seyfullah da *Eşrefü'l-vesâ'il fî şerhi's-Şemâ'il* yazmıştır.¹³ Muhammed Sıddık Lâhîrî 1040/1630 yılında noktasız harfler kullanarak *Silkü'd-*

---

¹¹ Hâlid, *Urdu Nesr*, s. 210.

¹² Muhammed İshâk, *İlm-i Hadîs meyn Pâk u Hind ka Hissa (trc. Şâhid Hüseyin Rezzâkî)*, İdâre-i Sekâfet-i İslâmiyye, Lahor 1977, s. 177-178.

¹³ İshâk, *İlm-i Hadîs meyn Pâk u Hind ka Hissa*, s. 181, 191-192.

Dürer adıyla nüshası günümüze ulaşmayan bir sîret kitabı yazmıştır.¹⁴

Buhara asıllı Türk bir aileden gelen meşhur hadis âlimi Abdülhak b. Seyfeddin Dihlevî (ö. 1052/1642)¹⁵ gerek hadise gerekse sîrete dair yazdığı eserlerle döneminde Hz. Peygamber'in hayatı ve kişiliği üzerine başlatılan tartışmaları ilmi bir zemine çekmiştir. Onun bu çalışmalarından en önemlisi Farsça *Medâricü'n-nübüvve ve Merâtibül-fütüvve* (I-II, Delhi 1229/1814, 1261/1845, 1271-1274/1855-1858, 1281/1864) adlı eserdir. Beş bölümden oluşan kitapta Hz. Peygamber'in hayatının bütün safhaları ele alınmış; kişisel özelliklerine, ahlaki kişiliğine ve toplum içindeki yerine değinilmiştir. Beşinci bölümün tamamı eşlerine, çocuklarına, yakınlarına, arkadaşlarına ve hizmetini yürütenlere ayrılmıştır. Bu eserin erken dönemde Urduca tercümeleri¹⁶ de yapılmış ve eser tercümeleri üzerinden bir hayli yaygınlık ve şöhret kazanmıştır. *Cezbül-kulûb ilâ diyâri'l-mahbûb* isimli eseri ise Medîne-i Münevvere tarihi ile ilgilidir. Bir bakıma o bu çalışmasında Ebül-Hasan Nureddin Ali b. Abdullah es-Semhudi'nin (ö. 911/1506) *Vefâ'ül-vefâ bi ahhâri dâri'l-Mustafâ* isimli eserini kendisine kaynak almıştır.¹⁷ Abdülhay Muhaddis Dihlevî'nin *Hilye-i Seyyidi'l-mürselin* isimli bir risalesinden de söz edilmektedir.¹⁸

Şah Veliyyullah Dihlevî misyonerliğin iyice güçlendiği ve Hint alt kıtasında Batılıların sözlerinin geçmeye başladığı bir dönemde yaşamıştır. Onun toplumu ihya projesinin temelinde de bu fiili duruma karşı duruş yatar. Kur'ân, hadis, fıkıh, kelam ve tasavvuf ile ilgili eserlerine ek olarak sîret alanında da kalem oynattığı bilinmektedir. İbn Seyyidi'n-Nâs'ın *Uyûnü'l-eser fî fûnü'l-meğâzî ve's-şemâ'il ve's-siyer* adlı meşhur eserinin hûlasası olan *Nûrü'l-uyûn fî telhisi sîreti'l-emîni'l-me'mûn* adlı kitabı dostlarının talebi üzerine

---

¹⁴ Hâlid, *Urdu Nesr*, s. 210-211.

¹⁵ Hayatı ve eserleri için bk. el-Hasenî, *Nüzhetü'l-Havâtır*, V, 206-15; Muhammed İkrâm, *Rûd-i Kevser*, İdâre-i Sekâfet-i İslâmiyye, Lahor 1992, s. 343-89; İsmail Hakkı Ünal, "Dihlevî, Abdülhak b. Seyfeddin", *DİA*, İstanbul 1994, IX, 291-293.

¹⁶ Urduca çevirileri:

1) *Minhâcü'n-nübüvve* (trc. Hoca Abdülmecîd), I-II, Leknev 1889.

2) *Urdu Tercüme Medâricü'n-nübüvve* (trc. Şemsülhasan Şems Birelvî), Karaçi 1968.

3) *Urdu Tercüme Medâricü'n-nübüvve* (trc. Gulam Muinüddin Naîmî), I-II, Karaçi 1972.

¹⁷ Hâlid, *Urdu Nesr*, s. 212.

¹⁸ Rahman Ali, *Tezkire-i Ulemâ-i Hind* (trc. Muhammed Eyyüb Kâdirî), Pakistan Historical Society, Karaçi 1961, s. 277.

Şah Veliyyullah Dihlevî tarafından bazı tashih ve tasarruflarla *Sürûru'l-mahzûn fî tercümeti Nûri'l-uyûn* adıyla Farsça'ya aktarılmıştır. Bu tercüme muhtelif şahıslar tarafından müteaddit defalar Urduca'ya da çevrilmiş ve yayımlanmıştır.¹⁹

Arap, Fars ve Urdu dillerinde manzum sîret yazıcılığı da Hint alt kıtasında revaçta olmuştur. Çok sayıda mevlidü'n-Nebî, miladnâme, mi'racnâme, vefâtnâme, şemâilnâme ve nûrnâme türünde manzum esere ek olarak doğrudan sîret ile ilgili de klasik sîret anlayışına uygun manzum çalışmalar bulunmaktadır. Evhadüddin Mirzâ Cân Berkî (ö. 1100/1690) 1091/1680 tarihinde *Nazmü'd-dürer ve'l-mercân* adıyla Arapça manzum bir sîret yazmıştır. Manzum eser Seyyid Şâh Alimullah Cälenderî (ö. 1202/1787) tarafından *Nesrû'l-cevâhir* adıyla Farsça'ya çevrilmiştir.²⁰ Urduca olarak yazılan manzum sîret kitaplarının sayısı ise bir hayli fazladır.²¹

Nesir tarzında yazılan Urduca müstakil sîret kitaplarının tarihi 18. yüzyılın sonlarına gider. Dekken, Delhi ve Gucerât bölgelerinde kullanılan Urduca birbirlerinden biraz farklılık arz ettiği için bu lehçelerde yazılan eserler tasnif edilirken bölgesel ayırım öne çıkarılmıştır. Üç yüzden fazla eseri bulunan Muhammed Bâkır Âgâh'ın (ö. 1220/1805) kitabı *Riyâzü's-siyer* (diğer isimleri: *Hakikat-ı Nûr-i Muhammedî* ve *Mevlûd-i Şerîf*) Dekkenî Urduca'daki sîret kitaplarının ilki kabul edilir.²² Aynı müellifin sekiz bölüm olarak düzenlediği mesnevî tarzındaki manzum sîret kitabı *Heşt Beheşt* de kabul gören Urduca bir eserdir. Eser h. 1185-1206 yılları arasında telif edilmiş olup yazmaları bulunmaktadır.²³ Bu eserlere ek olarak Dekkenî Urduca'da *Mümtâzü't-tefâsîr* isimli bir eser daha bulunmaktadır. İsminden ilk bakışta bir tefsir olduğu zannedilen çalışma Seyyid Emîrüddîn Hüseyin tarafından 1250/1834 yılında kaleme alınan bir sîret kitabıdır. 15 bölümlük eser klasik tarzda kaleme alınmıştır.²⁴ Kadı Bedrüddevle diye bilinen Mevlevî Muhammed Sibgatullah'ın (ö. 1280h.) 1255 (1836) yılında tamamladığı *Fevâid-i Bedriye* (Madras 1263; Haydarâbâd-Dekken 1350) güney Hindistan'da çok kabul görmüş ve muhtelif baskıları yapılmıştır. Çalışma ders kitabı olarak da okutulmuştur. Bu kitap kaynak olarak birçok meşhur sîret kitabını temel almışsa da telif tarzı bakımından bazı yenilikler taşımaktadır. Dört ana bölüme

¹⁹ Hâlid, *Urdu Nesr*, s. 213-214.

²⁰ Rahman Ali, *Tezkire-i Ulemâ-i Hind*, s. 350.

²¹ Bunların geniş bir listesi için bk. Hâlid, *Urdu Nesr*, s. 231-238.

²² Eserin tanıtımı için bk. Hâlid, *Urdu Nesr*, s. 242-246.

²³ Eserin tanıtımı için bk. Hâlid, *Urdu Nesr*, s. 246-249.

²⁴ Eserin tanıtımı için bk. Hâlid, *Urdu Nesr*, s. 255-257.

ayrılan kitabın ilk bölümünde Resûl-i Ekrem'in hayatı anlatılmış, ikinci bölümde şemail başlığı altında ele alınabilecek konular işlenmiştir. Üçüncü bölümde Hz. Peygamber'in nübüvvetinin delilleri ve mucizelerinden geniş biçimde söz edilmiş, Kitâb-ı Mukaddes'teki ve Hıristiyanlarla Yahudilerin diğer kitaplarındaki deliller de kullanılmıştır. Son bölüm ise Müslümanların Resûl-i Ekrem'e karşı görevleri ve ona göstermeleri gereken edep ve saygıdan bahsedilir.²⁵ Görüldüğü gibi bu eser bölgede yapılan tartışmaları hesaba katan bir düzenlemeye sahiptir. Hacim olarak ortanın üstünde bir kalınlığa sahip olup konulara yeteri kadar yer verilmiştir. Bu üç önemli kitaba ek olarak Dekken Urduca'sı ile 1857 öncesinde bu bölgede yazılan sîret çalışmalarının sayısı fazla değildir.

Büyük oranda Kuzey Hindistan'daki Utar Pradeş eyaleti içinde bulunan yerleşim yerlerinde kullanılan ve daha çok Delhi ve Leknev Urduca'sı diye bilinen Urduca'da yazılan sîret kitapları daha fazladır. Özellikle Hz. Peygamber'in doğum gününün kutlandığı mevlid merasimlerinde okunmak için kaleme alınan nesir türünde çok sayıda muhtasar sîret kitabı vardır. Fazl Ali Fazli'nin Hüseyin Vâiz-i Kâşifi'nin (910/1504-1505) Farsça *Ravzatü's-şahedâ* adlı eserini Urduca'ya tercüme ettiğini (1145/1732) ve buna Hz. Peygamber'in hayatı ile ilgili bazı eklemelerde bulunup (1161/1748) *Kerbel-i Kattâ* adını verdiğini bilmekteyiz. Kuzey'de yazılıp günümüze kadar ulaşan en eski Urduca sîret çalışması bu olsa gerektir.²⁶ *Envâr-ı Muhammedî, Vesiletü'n-necât, Mehâfilü'l-envâr, Mevlûd-i Mes'ûd, Merğûbü'l-kulûb fî Mi'râci'l-mahbûb, Cilâ'ü'l-kulûb bi Zikri'l-mahbûb, Çâr bâğ-ı Ahmedî, Keşfü'l-esrâr fî Hasâ'isi Seyyidi'l-ebrâr* adlı eserleri de 1857 öncesinde kaleme alınan Urduca çalışmalar arasında saymak mümkündür.²⁷ Bunlar içerisinde Sir Seyyid Ahmed Han'ın 1258/1842 yılında kaleme aldığı *Cilâ'ü'l-kulûb bi Zikri'l-mahbûb* (Delhi 1259/1843) adlı risalesi dikkate değerdir. Klasik tarzda yazılan risalede Resûl-i Ekrem'in hayat hikayesi ile birlikte şemailine, ailesine ve diğer benzer konulara yer verilmiştir. Seyyid Ahmed Han'ın geleneksel İslâm âlimi örneğine uygun bir fikri yapıya sahip olduğu dönemde yazdığı bu eser yine kendisi tarafından eserin telifinden 36 yıl sonraki bir makalesinde tenkit edilmiş ve eserde Hz. Peygamber'in hayatına dair anlatılan olayların büyük bir kısmı zayıf ve uydurma olarak gösterilmiştir. Üstelik o *Cilâ'ü'l-kulûb'ü*, mevlidnâme geleneğine göre yazılan eserlerdeki yanlış ve uydurma

---

²⁵ Eserin tanıtımı için bk. Hâlid, *Urdu Nesr*, s. 257-265.

²⁶ Hâlid, *Urdu Nesr*, s. 222, 240.

²⁷ Hâlid, *Urdu Nesr*, s. 229.

rivayetlere bir tepki olarak kaleme almıştı.²⁸ Seyyid Ahmed Han'ın ileride işaret edeceğimiz “*el-Hutebâti'l-Ahmediyye*”si tarz olarak bundan tamamen farklıdır.²⁹

Hint alt kıtasında müslümanlarca kaleme alınan tepkisel sîret kitaplarının ortaya çıkmasından sonra da klasik sîret kitapları yazılmış ve bu, günümüze kadar devam etmiştir. Ancak bunların eski ilgiyi gördüğünü ve o derecede okunduğunu söylemek mümkün değildir. Bu husus bizi ele aldığımız konudan uzaklaştırabileceği için temas etmeyeceğiz.

C. Alt Kıtada Sîret Yazıcılığında Misyoner ve Oryantalist Unsuru

Misyonerlerin faaliyetlerini artırdığı 1700'lü yıllarda, telif olarak değilse bile tartışma olarak Hz. Peygamber her zaman gündemde tutulmuş ve Hz. Peygamber'in toplum nezdindeki yerini sarsmak için sürekli olarak onu Hz. İsa ile karşılaştıran beyanlarda bulunulmuştur. Batı üniversitelerinde ve ilim kurumlarında açılan İslâm araştırmaları bölümlerinde yetişen genç ilim ve din adamlarının alt kıtaya gelip misyonerlik faaliyetine katılması veya yönetim kademelerinde yer alması ile İslâm araştırmaları daha farklı bir aşamaya geçmiştir. Aşağıda Hint alt kıtasında faaliyet gösteren misyoner ve müsteşriklerin çalışmaları belli bir tasnif içerisinde verilecektir.

Gerek bölgeye 1540 gibi çok erken dönemde gelen Katolik Cizvit misyonerleri gerekse Protestanlığın Avrupa'da kabul görmesinden sonra Avrupa dışına açılan ve alt kıtaya gelen Protestan misyonerler olsun hemen hepsi de sadece belli konular ile ilgilenmemişlerdir. Ancak İslâm'a dair yapılan çalışmalar içerisinde İslâm toplumu üzerinde büyük etkisi olan “*Hz. Muhammed (s.a.) imajını*” zayıflatmak adına Hz. Peygamber ile ilgili çalışmaların merkezi bir konumda olduğunu söylemek mümkündür. Yukarıda Ekber Şah dönemindeki faaliyetlere işaret edilmişti. Ancak asıl derli toplu çalışmalar 1600 yılında Ekber Şah'tan alınan bir imtiyaz ile kurulan ve gittikçe güçlenip 1800'lerin başından itibaren kendine ait bir yönetim alanı ve biçimi oluşturup yavaş yavaş siyasi bir hüviyete bürünen İngiliz Doğu Hint Şirketi'nin (East India Company) etkin olduğu dönemde ve bölgelerde olmuştur. Bu şirketin 1813 yılından sonra misyoner derneklerini doğrudan desteklemesi sonucunda

---

²⁸ bk.Seyyid Ahmed Han, “Cilâü'l-kulüb per Riviyv”, *Makâlât-ı Sör Seyyid* (nşr. M. İsmâil Pânipatî), İdâre-i Sekâfet-i İslâmiyye, Lahor 1991, VII, 31-35.

²⁹ 1857 öncesinde yazılan Urduca sîret kitapları için bk. Hâlid, *Urdu Nesr*, s. 229-276.

İslâm hakkında yapılan çalışmalarda bir patlama yaşanmıştır. 1857 yılında Alt kıtanın tamamen İngiliz hâkimiyetine girmesi ile de yapılmakta olan çalışmalar iyice resmileşmiş ve etkinleşmiştir. Bu bölgede bulunan misyonerlerce veya başka yerlerde bulunup da bu bölgeye tesiri bulunan misyoner ve oryantalistlerce yapılan çalışmaların büyük bir kısmı konuyu Resûlullah düşmanlığı merkezinde ele almışken az sayıda çalışmada olumlu bakışlara da rastlamaktayız.

1. Misyoner ve Oryantalistlerin Muhâlif ve Aşırı Sîret Çalışmaları

Hıristiyan misyonerlerin Hint alt kıtasında Resûlullah (s.a.) ile ilgili yaptığı -özellikle XIX. yüzyılın başından başlayarak XX. yüzyılın ilk yarısına kadar devam eden- çalışmalardan azımsanmayacak bir kısmı Urduca olarak kaleme alınmıştır. Batı dillerinde yazılmış ilgili eserlerden Urduca'ya tercüme edilerek yayımlananlar da vardır. 1783 yılında Serampore'a gelen ve burada çok uzun yıllar kalan Presbiteryan papaz William Carey (1761-1834) çok etkin bir misyonerdir. Free Church of Scotland'a bağlı British Baptist Missionary Society'in (BMS) bölgedeki müessisi olan W. Carey ve arkadaşlarının Serampore'daki meşhur matbaalarında 1807 yılında bastırdıkları Farsça risâlede (İngilizcesi: *An Address to Mussulmans with an Appendix Containing Some Account of Mahomet*) Hz. Peygamber'in hayatı anlatılırken ona yönelik çok aşağılayıcı bir dilin kullanılması ve hakaret edilmesi sebebiyle Müslümanlar ile Hıristiyanlar arasında ciddi tartışmalar başlamıştır.³⁰ Başka bir Protestan misyonerlik cemiyeti olan Church Missionary Society'nin Benares'teki temsilcilerinden William Smith ve Charles Leupolt *Dîn-i Hak ki Tahkîk* (Allahâbâd 1842; 1866, 3. bs.) adlı kitaplarında Hz. Peygamber'den benzer olumsuz üslupla söz etmişlerdir.³¹ Râhip Samuel Knowles *Mî'râc* (İngilizcesi: *The Miraj of Muhammad*, Amritsar 1878) adlı risâlesinde Hz. Peygamber'in sîretinin önemli bir parçası olan isrâ ve mîrâc hâdisesini ele almıştır.³² Onun Papaz Receb Ali ile birlikte yazdığı *Risâletü'n-Nebî ve Berâhîn* (? 1869) adlı kitabı ile Elwood Morris Wherry'nin *en-Nebiyü'l-ma'sûm* (? 1880) adlı çalışması da Hıristiyanların bölgesel sîret ürünlerindedir.³³

---

³⁰ E. Daniel Potts, *British Baptist Missionaries in India*, Cambridge University Press, Cambridge 1967, s. 183-184.

³¹ *Dîn-i Hak ki Tahkîk*, Allahâbâd 1866, 3. bs., s. 90.

³² Elwood Morris Wherry, *The Muslim Controversy*, Madras 1905, s. 105-107.

³³ Hâlid, *Urdu Nesr*, s. 377.

Hint alt kıtasında bulunan Batılılardan Hz. Peygamber'in hayatını ilk defa ciddi bir biçimde ele alan yazar Aloys (asıl adı: Ignatius) Sprenger'dir. Kendisi aslen Avusturyalı bir Katolik olan Sprenger (1813-1893) ilk başta tıp tahsili yapmış; bu tahsil esnasında ve sonrasında Doğu dillerine ve araştırmalarına duyduğu ilgi sebebiyle bu alanlarda da kendisini yetiştirmiştir. Sprenger Viyana Üniversitesi'nde öğrenci iken meşhur târihçi Joseph von Hammer'den (1774-1856) de dersler almış ve ondan etkilenmiştir. Onunla iletişimini ileriki yıllarda da sürdürerek uzun süre mektuplaşmıştır. Eğitimi yıllarında Latince, Grekçe, İngilizce, Fransızca, İtalyanca, İspanyolca, müteakiben Arapça, İbrânice, Farsça ve Urduca öğrenmiştir. Hindistan'a tabip olarak gönderilmiş ve bir süre bu işi yapmışsa da şarkiyat çalışmalarına duyduğu ilgi ve bu alandaki ürünleri sebebiyle İngiliz yönetimi onu bu alanda istihdam etmeye karar vermiştir. Hindistan'da bulunduğu sırada (1843-1856) hem bazı eğitim kurumlarında idarecilik yapmış, hem de pek çok ilmi projeyi yürütmüştür. Birçok önemli eserin neşri ve tercümesinden başka Hz. Peygamber'in hayatı ile ilgili meşhur eserini Almanca olarak *Das Leben und die Lehre des Mohammad* adıyla kaleme almış ancak eserin ilk hali Almanca baskısından önce *The Life of Mohammad from Original Sources* adıyla İngilizce'ye aktarılmış ve Hindistan'da (Allahabad 1851) yayımlanmıştır. Bazı yeni eklemelerle tamamlanmış hali ise Almanya'da (I-VI, Berlin 1861-65, 1869) Almanca olarak basılmıştır. Sprenger bu eseri hazırlamak için Mısır, Suriye ve Mezopotamya bölgelerine seyahatte bulunmuş ve incelemeler yapmıştır. Sprenger çalışmasında, Hz. Peygamber'in hayatına felsefi açıdan yaklaştığı ve Hz. Peygamber'in başarısını zamanın şartlarının zorlamasına bağladığı için onu takip eden çevrelerin bir hayli dikkatini çekmiştir.³⁴ Kitabında Kur'ân ayetlerini çok büyük sıklıkla kullanan Sprenger Hz. Peygamber'e histeri hastalığı izafe ettiği için hem Müslümanlar hem de bir kısım Batılılar tarafından eleştirilmiştir.³⁵ Ancak misyonerlere ek olarak Batılı siret yazarlarından büyük bir kısmı onun bu görüşünü eserlerinde nakletmişlerdir.³⁶ Konuyu biraz teknik olarak ele alacak olursak; birinci kitabın (First Book) birinci bölümünün (First Chapter) "Mekke

---

³⁴ Avril Ann Powell, *Muslims and Missionaries in Pre-Mutiny India*, Curzon, London 1993, s. 195-199.

³⁵ Suat Yıldırım, *Oryantalistlerin Yanılguları*, Ufuk Kitapları, İstanbul 2003, s. 172-174; Muhammed Kâmil İyâd, "Safahât min târihi'l-istişrâk", *Mecelletü Mecma'i'l-Lugati'l-Arabiyye bi Dimâşk*, XLIV/4, Dimâşk 1969, s. 790-791.

³⁶ Faaliyetleri için bk. Muhammad Ikram Chaghatai, "Dr. Aloys Sprenger (1813-1893) His Life and Contribution to Urdu Language and Literature", *Iqbal Review: Journal of the Iqbal Academy Pakistan*, XXXVI/1, Lahore April 1995, 77-99.

ve Muhammed'in Atalarının Tarihi" (History of Makkah and of the Ancestors of Mohammad, s. 3-46) şeklinde adlandırıldığını görürüz. Hz. Peygamber'in hayatını içinde bulunduğu coğrafya ve toplumla birlikte değerlendirmek önemli olmakla birlikte genellikle Batılılar bunu başka maksatla yapmışlardır. Birinci kitabın ikinci bölümü Kabe'nin ve Hz. Muhammed'in ataları ile ilgili efsânevi tarih. Muhammedin gelişi ile ilgili tahminler (Second Chapter: Legendary History of the Ka'bah and the Ancestors of Mohammad. Predictions of his Advent, s. 46-62) başlığını taşır. Üçüncü bölümde Sprenger bizzat Hz. Peygamber'in zati biyografisinin kaynakları üzerinde durur (Third Chapter: On the Sources of the Biography of Mohammad, s. 63-74). İkinci kitabın (Second Book) ilk bölümü (s. 75-118) Hz. Peygamber'in doğumundan peygamberliğinin ilk yıllarına kadarki hayatı işlenir. Özellikle bu bölümde Sprenger Resül-i Ekrem'in vahiy almasından sonraki halini tabiplik bilgisinin yardımıyla zaman zaman da Batılı psikologların şahsiyet tahlillerinden yararlanarak irdemeye çalışır. Resülullâh'ın vahiy alma keyfiyetini asla bir peygamber olma vasfı ile birleştirerek ele almaz; onunla ilgili her daim şüpheler ortaya atar. İkinci kitabın ikinci bölümünde (s. 118-154) ağırlıklı olarak Hz. Peygamber'in mucizeleri ve peygamberlik öncesi hayatına dair onunla ilgili söylenenler ele alınır. Konu hem teknik olarak, hem de akli boyutu ile ele alınır. İkinci Kitabın üçüncü bölümü (bu yanlışlıkla 2. bölüm olarak yazılmıştır) Hz. Peygamber'in getirdiği dinin temel özellikleri irdelenir ve bu dinin orijinal bir yanının bulunmadığı dillendirilir. Ayrıca bu bölümde ilk müslümanlar, ilk davet, Mekke hayatı ve hicret ele alınır. (s. 155-210). Bölümün girişinde yazdığı şu ifade onun fikriyatının özünü yansıtmaktadır:

"Sayfa 44'te ifade edilmiştir ki, 'Arapların peygamberi yeni bir din devşirmek adına başkalarından ithal edilen veya esinlenen bazı unsurları bir araya getirmekten daha fazla bir şey yapmamıştır. Onun propagandasını yaptığı ilkeler (doktrin) kendisinin zati bir buluşu değildir; bu, zamanın ruhu tarafından vücuda getirilmiştir...."³⁷

Bu ifadeden net bir şekilde İslam dininin ve Kur'an'ın ilahi bir kaynağa dayanmadığı ve zamanın gereklerini ve şartlarını iyi okuyan

---

³⁷ Metnin orijinali şu şekildedir:

"It has been asserted, in page 44, that the prophet of the Arabs, in founding a new religion, did nothing more than gather the floating elements, which had been imported or originated by others. The doctrine which he preached was not of his own invention; it had been begotten by the spirit of the time....(bk. Aloys Sprenger, *The Life of Mohammad from Original Sources*, Allahabad 1851, s. 155.)

Hız Muhammed'in bir derlemesi olduğu iddiasını' anlamaktayız. Maalesef bu iddia pek çok Batılı tarafından sonraki zamanlarda da dillendirilmiştir. Hatta W.M. Watt'ın İslam görüşünün temelinde aynı anlayış yatar. Ne var ki Watt bu düşünceyi daha albenili bir söz kalıbı içinde sunmuştur.³⁸

Sir William Muir, Hint alt kıtasında yeni tarz sîret yazıcılığında çok önemli bir figürdür. Zira o bölgede uzun yıllar kalmış ve hem idari hem de ilmi faaliyetler içerisinde yer almıştır. Rahmetullah Hindi ile Carl Gotlieb Pfander arasındaki meşhur Agra münazarasını da o idare etmiştir. William Muir'in tarihe ve Müslümanlar ile Hıristiyanlar arasındaki tartışmalara çok ilgi duyduğunu bilmekteyiz. Onun İstanbul kütüphanelerinde bulunan yazma bir nüshayı esas alarak bazı açıklamalarla birlikte İngilizce *The Apology of Al Kindi in Defence of Christianity Against Islam* (London 1882, 1887. Urduca tercüme: 1876, 1952) adıyla neşrettiği çalışma asıl itibarıyla İslâm tarihinde müslümanlar ile Hıristiyanlar arasında yapılan ilk tartışmalardan birinin aktörü olan Abdülmesih b. İshâk el-Kindî'nin Abbâsî Halifesi Me'mun'un sarayında 215 (830) yılında yaptığı tartışma konularını içeren notlardan ibarettir. Bu risale aslında Batı dünyasında bilinmekteydi ve 12. yüzyılda Latince'ye çevrilmişti. Risale üzerine Martin Luther'in de bir çalışması bulunmaktadır. Kindî'nin bu risalesinde Resûl-i Ekrem'in ferdi ailevi ve toplumsal hayatına dair pek çok konu³⁹ olduğu gibi onun peygamberliği ve mucizeleri ile ilgili de bilgiler bulunmaktadır. Risale sonraki dönem misyonerleri için bir ilham kaynağı gibidir.

William Muir'in, *The Mohammedan Controversy-Biographies of Mohammed-Sprenger on Tradition-The Indian Liturgy and the Psalter* (Edinburg 1897, adıyla neşrettiği kitapta muhtelif zamanlarda yazılmış ve yayımlanmış toplam dört makale bulunmaktadır. "The Mohammedan Controversy" başlığını taşıyan birinci makalede

---

³⁸ Bu konuda Mehmet Sait Reçber'in sunduğu "Watt ve İslâm Vahyi'nin Kaynağı: Eleştirel Bir Analiz" (*Oryantalizmi Yeniden Okumak: Batı'da İslâm Çalışmaları Sempozyumu*, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara 2003) adlı tebliğ incelenebilir.

³⁹ İslâm ile ilgili pek çok konunun yanında doğrudan Resûl-i Ekrem ile ilgili konular şunlardır: Life of Mahomet; Assassinations by Mahomet's command; Warlike Expeditions; Wives of Mahomet; Evidence of Prophecy; Conquest of Persia; Miracles; Apostacy of the Arabs; The Three Dispensations; Worldly Inducements for the propagation of Islam; Name of Mahomet on the Great Throne of God; Argument from the seed of Abraham being "Preferred above all mankind"; Pilgrimage; Saracenic Crusade; War as a Divine Remedy; Intercession of Mahomet.

(Calcutta Review, 1845) Pfander ve Henry Martyn gibi Hıristiyan münazaracıların çalışmaları tanıtılmış ve değerlendirilmiştir (s. 1-63).

İkinci makalede ise (s 65-101) Hz. Muhammed'in hayatını yazan Batılı ve yerli yazarların kitaplar tanıtılmıştır. Tanıtılan eserler şunlardır:

1. *Life of Mohammed* (Bombay Tract and Book Society: Bombay, 1851).

2. *The Life of Mohammed* (London: Religious Tract Society).

3. Washington Irving, *Life of Mohammed* (London: Henry G. Bohn, 1850).

4. *Moulūd Sharīf "The Ennobled Nativity"* (Lucknow 1562 h.; Cawnpore 1267 h.; Agra 1268 h.).

5. Kitâb i Istifsâr " Book of Questions." (Lucknow 1261/1845).

6. *Hall ul Ishkâl " Solution of Difficulties"* and "A Reply to Kashf-ul-Astâr, and Kitâb ı Istifsâr" (Agra 1847).

Üçüncü makale Aloys Sprenger'in sünnet görüşü ile Kur'an tefsirleri konusuna ayrılmıştır. Bu yapılırken büyük oranda onun Hz. Peygamber'in hayatını konu alan kitabından yararlanılmıştır (s. 103-152). Son makalede kilisede okunan ayin kitapları ve Zeburların ayin kitabı olarak değeri üzerinde durulmuştur (153-218).

Hindistan'da yazılan Batılı sîret kitapları içerisinde Muir'in *The Life of Mahomet: With Introductory Chapters on the Original Sources for the Biography of Mahomet, and on the Pre-Islamite History of Arabia* (I-IV, Smith Elder & Co., London 1861) adlı çalışması en fazla dikkat çeken eserdir. Bunda Muir'in yönetim kademesinde bulunan bir Britanyalı olmasının, eserini İngilizce yazmasının ve konuları Sprenger kadar akademik bir tarzda ele almamasının etkisi olsa gerektir. Bölgedeki misyonerler ve özellikle Pfander ile arası iyi olan ve onları destekleyen Muir'in 1857 yılında tamamladığı çalışmasının en temel kaynağı Sprenger'in kitabıdır. Aslında o bu kitabı bir bakıma Pfander'in teşviki ile yazmıştır. Pfander'in ondan talebi İslâm Peygamberi'nin hayatı ile ilgili Urdu dilinde (Hindoostanee Language) bir kitap hazırlaması⁴⁰ olmasına rağmen o buna imkân bulamamıştır. İslâm târih kaynaklarından Taberî ve Vâkidi'nin eserlerinin yazmalarına sahip olduğunu bildiren Muir, Hişâmî (Hishami) diye bir yazardan daha bahseder.⁴¹ İbn Hişam'ın *es-Sîre*'si olduğu anlaşılan bu kaynak da çokça kullanılır. Yahûdilerin Medine'den sürülmelerini de için alan süreçte Hz. Muhammed'in

⁴⁰ William Muir, *The Life of Mahomet*, Smith Elder & Co., London 1861, I, Preface, iii.

⁴¹ Muir, *The Life of Mahomet*, I, Preface, vi.

Yahûdilere haksızlık yaptığını ileri sürer ve İslâm toplumu ile Medine Yahûdileri arasında bir pakt olduğunu kabul etmez. Ayrıca Hendek Muharasası esnasında anlaşmayı bozarak Mekkelilere yardım eden Beni Kurayza'nın kılıçtan geçirilmesini çok ağır ifadelerle anlatır.⁴²

Problem merkezli olarak düzenlenen bu eser yazımı ve muhtevası itibariyle genel sîret kitaplarının çizgisini zorlayan bir tarza sahiptir. Eserde Resûl-i Ekrem'in hayatı baştan sona bir akış içerisinde ve hadiselerle eşit değer verilerek anlatılmamış; bazı konular oldukça genişletilmiş, bazı konulara ise ya hiç değinilmemiş ya da çok hızlı ve ana hatlarıyla geçilmiştir. Resûl-i Ekrem'in getirdiği mesajın orijinal olup olmadığı, mucizelerinin hakikati, Yahudi ve Hıristiyanlarla ilişkisinin temelleri, çok evliliği ve eş seçimindeki kriterleri, savaşlarının yapısı gibi konular özellikle üzerinde durulan hususlar olmuştur. Dört ciltlik çalışmanın birinci cildi İslam öncesi Arap tarihine ve Arap toplumuna, onların örf-adet ve geleneklerine ayrılmıştır. Kitapta Resûl-i Ekrem'in doğumundan önceki tarihi olaylara değinilmiştir. İkinci cilt Resûl-i Ekrem'in doğumu ile başlar ve tebliğin ilk yılları, ilk müslümanlar, bunların karşılaştıkları zorluklar gibi konularla devam eder ve hicret öncesi olaylarla son bulur. Bu cildin son bölümü (chapter VII) İslam dininin Hıristiyanlık ile ilişkisidir. Burada İslâm'ın asıl itibariyle Hıristiyanlığın bozulmuş bir şekli olduğu vurgulanmakla birlikte İslâm'da Yahudilikten alınan bilgi ve esasların daha fazla olduğu ifade edilir. Üçüncü cilt sekizinci bölüm ile başlar ve burada Hicrete, hicret sonrası olaylara, Medine'de kurulan devlete ve bunun yapısına, ilk savaşlara, müslümanların Yahudilerle olan ilişkisine ve onlarla olan çatışmalara yer verilir. Hicret sonrası ilk beş yılın ele alındığı bu ciltte özellikle Yahudilerle olan ilişkiler, soykırım gibi kelimelerle ağır bir şekilde eleştirilir. Cildin sonunda ilk beş yılda inen sureler ve Kur'ân surelerinin tertibi ile ilgili ik ek bulunur. Kitabın son ve dördüncü cildinde hicri altıncı yıldan sonraki olaylar anlatılır ve Resûl-i Ekrem'in vefatı ile kitap tamamlanır. Kitabın son bölümü (Chapter XXXVII) Resûlullâh'ın kişiliği ile ilgilidir. Burada onun kişiliğinden bahsedilirken birçok olumlu hususa işaret edilmişken yer yer çok ağır eleştirilerde de bulunulur. Bu bölümün sonundaki değerlendirmede onun kullandığı şu cümle çok manidardır:

“Muhammedin kılıcı ve Kur'ân, medeniyetin, özgürlüğün ve gerçeğin en öldürücü düşmanlarıdır, öyle ki dünya bu durumu daha yeni yeni bilmektedir.”⁴³

---

⁴² Muir, *The Life of Mahomet*, III, 255-288.

⁴³ Metnin orijinali şu şekildedir: “*The sword of Mahomet, and the Coran, are the most fatal enemies of Civilization, Liberty, and Truth, which the world has yet known*” (bk. Muir, *The Life of Mahomet*, IV, 322).

Sir William Muir, *Annals of the Early Caliphate (The Caliphate: Its Rise, Decline and Fall)*⁴⁴ adlı bir kitap daha yazmıştır. Bu kitap Resûl-i Ekrem'in vefatından sonraki gelişmeler ve Hz. Ebû Bekir'in halife seçilmesi ile başlar ve 926/1520 tarihine kadarki olaylar ile son bulur. Buna göre kitabın 600 kûsûr sayfadan oluşan genişletilmiş baskısı hilafetin Memlûklerden Osmanlı'ya geçişi konusu ile son bulur.

Bölgede sîret kitabı yazıcılığı Muir ile son bulmamış müteakip yıllarda daha birçok sîret kitabı kaleme alınmıştır. Bunlara da kısaca işaret etmek yerinde olacaktır. Ancak bu dönemde müslüman ilim adamlarına ait pek çok klasik sîret ve tarih kitabı ya İngilizce ve Almancaya çevrilip yayımlanmış ya da kendi orijinal dilinde neşredilmiştir. Bunlar arasında Taberî, İbn Hişam, Vakıdî, İbn Sa'd, İbn Kuteybe, Mes'ûdî, Semhûdî, Ya'kubî gibi meşhur tarihçilere ait eserler ya tercüme edilmiş ya da kendi dilinde yayımlanmıştır.⁴⁵ Bu eserlerin yayımlanması Batılıların eserlerini Hz. Peygamber ile ilgili hikâyelerden ve uydurma bilgilerden kurtarmış ve onların daha sağlam bir zemine basmalarını sağlamıştır. Ancak tabii ki bunlar da Batı'nın ruhunun derinliklerine sinmiş olan Hz. Muhammed ve İslam düşmanlığını bütünüyle ortadan kaldıramamıştır.

Misyoner oryantalistler içerisinde çok önemli bir yere sahip olan İngiliz Papaz Canon Edward Sell'in (1839-1932) Kur'an ve Resûl-i Ekrem ile ilgili çok sayıda çalışması vardır. Ancak o, misyonerliğin ayaklarının yere bastığı ve İslâm ile ilgili hazırlanan eserlerde daha ilmî bir üslubun benimsendiği bir dönemde yaşadığı için eserlerinin dili ilk dönem kitapları gibi kışkırtıcı ve aşırı karalayıcı değildir. *The Battles of Badr and Uhud* (CLSI, Madras 1909, 69 s.); *Ghazwas and Sariyas* (CLSI, Madras 1911, 87 s.); *The Life of Muhammad* (CLSI, Madras 1913, 239 s.) adlı kitaplar onun sîret ile ilgili temel eserlerinden olup İngilizce'den Urduca'ya ve bazı bölgesel dillere de çevrilmişlerdir.

David Samuel Margoliouth, (1858-1940) Haham Ezechiel Margoliouth'un oğludur. Ezechiel Hıristiyanlığa geçip Anglikan misyoneri olunca Hıristiyanlığın yayılması için çalışmıştır. Ezechiel'in amcası Moses Margoliouth (1818-1881) da önceden Hıristiyanlığı seçmiş bir Yahûdi idi. Moses Kitâb-ı Mukaddes ve şarkiyat araştırmalarında uzman bir araştırmacıydı. David Margoliouth içinde yetiştiği ailenin etkisi ile Hıristiyan ilahiyatına ilgi duymuş ve eğitimini o dönemin en etkin Hıristiyan ilahiyatı okulu olan

---

⁴⁴ Smith, Elder & Co., London 1833. Gözden geçirilmiş genişletilmiş baskısı: *The Caliphate: Its Rise, Decline and Fall* (Revised by T. H. Weir), John Grant, Edinburgh 1924.

⁴⁵ Hâlid, *Urdu Nesr*, s. 333-346.

Oxford'da tamamlamıştır. Oxford'un Arapça kürsüsünde uzun yıllar görev yapan Margoliouth'un çalışmaları genellikle İslâm ve Yahüdilikle ilgilidir. Hz. Peygamber ile ilgili yaptığı çalışmalarda Sprenger ve Muir'in görüşlerini kabul eder, bazı konularda daha da aşırı değerlendirmelerde bulunur.⁴⁶ Hint alt kıtasında bulunmamakla birlikte eserleri bölge misyonerleri ve oryantalistleri tarafından kullanılmıştır. İslâm sîret ve Arap târihi ile ilgili belli başlı çalışmaları şunlardır⁴⁷: *Mohammed; The Early Development of Mohammedanism, Hibbert Lectures 1913*; *Mohammed and The Rise of Islam*; *Mohammedanism; The Relations between Arabs and Israelites prior to the Rise of Islam- The Schweich Lectures 1921*.

2. Yerli Hıristiyanların Muhalif Sîret Çalışmaları ve Tepkiler

Misyonerlerin faaliyetleri sonucunda Hıristiyan olan yerli halktan ilmiye sınıfına mensup bazı kimseler de siyer alanında eserler yazmışlardır. Bunlar içerisinde Müslümanlıktan Hıristiyanlığa geçtikten sonra İslam aleyhinde kırk kadar kitap yazan Mevlevî İmâdüddin Lâhiz'in (1830-1899) ayrı bir yeri vardır. *Târîh-i Muhammedî* (Amritsar 1872) adlı çalışması bir sîret kitabı denemesidir. Toplam kırk başlık altında Hz. Peygamber'in soyundan, çocukluğundan, Kâbe'nin geçmişteki durumundan ve sonraki olaylardan bir misyoner ağzı ile söz edilir. Bu kitabın en temel gayesinin Hz. Peygamber'in şahsiyeti ile ilgili şüphe yaratmaya çalışmak olduğu gözlenmektedir. *Ta'lim-i Muhammedî* (Lahore, ts. [Punjab Religious Book Society]), *Hidâyetü'l-müslimîn* (Leknev, ts. [American Mission Press]) ve *Tahkikü'l-îmân* (Lahore, ts. [Punjab Religious Book Society]) adlı kitaplarında da sîret bölümleri vardır. Papaz Lâhiz bu eserlerinde Resûl-i Ekrem ile ilgili eleştirel ağır bir dil kullanır.⁴⁸ İmâdüddin Lâhiz'in ağır bir dil kullanılan eserlerine karşı reddiyeler yazılmıştır. Mesela Eltâf Hüseyin Hâli onun *Tahkikü'l-îmân* adlı kitabına *Tiryâk-ı Mesmûm* adıyla bir reddiye yazmış (1867) ve 1868 yılında Delhi'deki *Hayrû'l-mevâiz* dergisinde tefrika etmiştir. Hâli ikinci olarak 1872 yılında *Târîh-i Muhammedî per Münsifâne Râey* adıyla bir reddiye hazırlamıştır⁴⁹. Mevlevî Çerâğ Ali'nin ise *Ta'likât* (Leknev 1872) adıyla bir reddiyesi ve ayrıca *Mâriye Kıptiye*

---

⁴⁶ Hz. Peygamber ile ilgili görüşleri için bk. Jabal Muhammad Buaben, *Image of the Prophet Muhammad in the West: A Study of Muir, Margoliouth and Watt*, The Islamic Foundation, Leicester (UK) 1996, s. 49-112.

⁴⁷ Buaben, *Image of the Prophet Muhammad in the West*, s. 51.

⁴⁸ bk. Wherry, *The Muslim Controversy*, s. 16-36; Hâlid, *Urdu Nesr*, 369-370.

⁴⁹ Ayrıntısı için bk. Hâmid Hasan Kâdirî, *Dâstân-ı Târîh-i Urdu*, Karaçi 1966, 3. bs., s. 632-633; Hâlid, *Urdu Nesr*, s. 370-375.

adlı bir kitabı vardır.⁵⁰ Hindistan asıllı Papaz Thakur Dass'ın Mevlî Gulâm-ı Nebî'nin *Mu'cizât-ı Muhammediye ez Kur'ân* (Amritsar 1894) adlı risâlesine cevap mahiyetinde hazırladığı *Muhammed bî Kerâmât* (Lahore, ts. [Punjab Religious Book Society]) adlı çalışması Hz. Peygamber'in mucizeleri hakkındadır. Onun iki peygamberin hayatını karşılaştırdığı *Sîret-i Mesîh u Muhammed* adlı bir kitabı daha vardır.⁵¹

3. Batıların Mutedil Sîret Çalışmaları ve Hint İslâm Toplumuna Olumlu Etkisi

Batılı yazarlardan nisbeten objektif tavır ortaya koyanların çalışmaları özellikle çok dikkat çekmiştir. İngiliz John Davenport'un *An Apology for Mohammed and the Koran* (London 1869) adlı çalışmasının Seyyid Ahmed Han'ın da teşviki ile *Müeyyidü'l-İslâm* (trc. İnâyetürrahman Han Dihlevî, 1870) ve *Tâid-i Muhammed ve el-Kur'ân* (trc. Mevlî Ebü'l-Hasan, 1282/1871) adlarıyla Urduca tercümeleri yapılmıştır.⁵² İskoç asıllı tarihçi ve yazar Thomas Carlyle'in (1795-1881) *On Heroes, Hero-Worship and the Heroic in History* (London 1901, 1911; 1967; Lincoln 1966) adlı kitabının The Hero as Prophet Mahomet: Islam adlı ikinci konferansı/bölümü (s. 277-311) *İslâm aor Us ka Bânî* (trc. Abdulazîz Han, yer ve tarih yok), *Seyyidü'l-enbiyâ* (trc. A'zam Han, Haydarâbâd-Dekken 1934; Karaçi 1976), *Muhammed Resûlullah* (trc. Abdurrahman Akil, Bombay 1942) ve *Server-i Enbiyâ* (trc. Mehdi Hasan Nasrî, Leknev 1945) adlarıyla müteaddit defalar Urduca'ya çevrilmiş ve birçok yerli sîret yazarı tarafından kullanılmıştır.⁵³ Olumlu görüşler ortaya koyan üçüncü Batılı yazar Godfrey Higgins *An Apology for the Life of Muhammad* (London 1829) adlı kitabıyla Seyyid Ahmed Han'ın dikkatini çekmiştir. O bu kitabı eline geçince çok sevinmiş ve bunu Davenport'un kitabından daha iyi bulduğunu ifade etmiştir. Özellikle Hz. Peygamber'in İncil'de müjdelenmesi ve Faraklit/Paraklit konusunu *Hutabat-ı Ahmediyye* adlı kitabına taşımıştır. Seyyid Ahmed Han bu kitabı 500 rupi vererek *Bireli College* hocası Mevlî Muhammed Ahsen'e *Himâyet-i İslâm* (1873) adıyla tercüme ettirip yayımlatmıştır.⁵⁴ İçerisinde Resûl-i Ekrem'in kısa bir hayat hikayesi de bulunan Thomas Arnold'a ait *Preaching of Islam* (1896; 1913)

⁵⁰ Muhammed İkrâm, *Mevc-i Keuser*, İdâre-i Sekâfet-i İslâmiyye, Lahor 1992, s. 166-178.

⁵¹ Hâlid, *Urdu Nesr*, s. 377; Wherry, *The Muslim Controversy*, s. 88-93.

⁵² bk. Abdulhak (haz.), *Kâmûsü'l-kütüb: Urdu*, Karaçi 1961, I, 659, 800; Hâlid, *Urdu Nesr*, s. 256-257.

⁵³ Hâlid, *Urdu Nesr*, s. 358-359.

⁵⁴ Hâlid, *Urdu Nesr*, s. 357-358.

Seyyid Ahmed Han'ın girişimiyle İnâyetullah Dihlevî tarafından Urduca'ya tercüme edilmiş ve *Da'vet-i İslâm* (Agra 1898, 498 s.) adıyla yayımlanmıştır. Eserin ikinci tercümesi Şeyh İnâyetullah tarafından aynı adla yapılmış ve yayımlanmıştır (Lahor 1972, 432 s.). Julius Wellhausen'in *Encyclopaedia Britannica* için yazdığı Muhammed maddesi Mevlevî Abdülalim Ahrârî tarafından *Sîretü'n-Nebi aor Müsteşrikîn* adıyla tercüme edilerek yayımlanmıştır (Delhi 1900, 1929).⁵⁵

C. Alt Kıtada Müslümanların Sîret Çalışmalarında Tarz ve Muhteva Değişimi

Yukarıda Batılılarca ve yerli Hıristiyanlarca yapılan sîret çalışmalarından bir kısmı kaydedilmiş ve bunlara yönelik olarak yazılan tepkisel çalışmalara ve reddiyelere işaret edilmişti. Gerek tercüme gerekse reddiye tarzında yapılan münferit çalışmalardan başka Batılılarca ortaya konan Hz. Peygamber imajını merkeze alan ve daha temelden cevaplar içeren çalışmalar da yapılmıştır. Bunların bir kısmı bölgede gittikçe güçlenen münazara kültürü içerisinde ortaya konmuşken bazıları da müstakil eserler olarak telif edilmiştir. İngilizlerin bölgede iyice güçlenmesinden ve müslüman âlimlerin fikrî ve dinî anlayışlarında değişmeler ve bozulmalar görülmesinden sonra telif edilen eserlerde de çizgi bakımından bir değişme gözlenmiştir. Rahmetullah Hindî Efendi ve arkadaşları İslâm'ı olduğu ve önceki âlimlerden tevarus ettikleri şekilde savunurlarken Seyyid Ahmed Han'ın temsil ettiği yeni ekip Batılıların ortaya koyduğu Peygamber imajına karşı çıkmakla birlikte hadislere ve geleneksel bilgiye karşı tavırları ile bir bakıma Batı'yı memnun edecek sonuçlara ulaşmışlardır. Ancak burada taraflardan herhangi birini karalamadan ve niyetlerini sorgulamadan sadece yapıp ettikleri ile ilgili görüşler ortaya koymak daha uygun olacaktır. Nitekim İslâm Modernizmi'nin öncü kişiliklerinden olan Seyyid Ahmed Han'ın Hz. Peygamber hakkında yazılan aşırı kitaplar karşısında ne kadar tedirgin olduğu, onun hayatını tarafsız bir gözle yazan sîret kitaplarını nasıl savunduğu mektuplarında ve makalelerinde görülmektedir. Zaten ileride kısaca değineceğimiz *el-Hutebât el-Ahmediyye* kitabını William Muir'in *The Life of Mahomet* isimli kitabındaki bazı görüş ve değerlendirmeleri tashih için kaleme almıştır.

---

⁵⁵ Batılıların ve misyonerlerin sîret çalışmaları için bk. Hâlid, *Urdu Nesr*, 223-227, 332-361; Muhammed Riyâz, "Müsteşrikîn ki Kütüb-i Sîret", *Fikr u Nazar* (Sîret Number), XXX/1-2, İslâmâbâd 1992, s. 317-353; Birişik, *Oryantalist Misyonerler ve Kur'ân*, s. 102-115.

1. Sîret Çalışmalarında Muhteva Değişiminde İlk Örnekler

Öncelikle bölgede müslümanların değişen şartları ve Batılıların eserlerini hesaba katarak kaleme aldıkları sîret çalışmalarına kısaca temas etmek uygun olacaktır. İnâyet Ahmed Kâkûrî'nin (ö. 1279/1863) İngiliz yönetimi ile olan sürtüşmesi sebebiyle girdiği hapiste iken 1275 (1858) tarihinde yazdığı *Tevârih-i Habîb-i İlâh* (Kânpûr 1281; Diyûbend 1950, 176 s.) adlı eser bu dönemin önemli bir çalışmasıdır. Kâkûrî eserini hapisten çıktıktan sonra gözden geçirmiş ve ikmal etmiştir.⁵⁶ Batılıların çalışmalarına karşı yazılmış olsa bile eski tarz telif usûlünü benimseyen Kâkûrî'nin *Seyyidü'l-âhyâr* adıyla ikinci bir sîret kitabı daha vardır.

Hint alt kıtası münazara tarihinde çok önemli bir yeri bulunan Rahmetullah Hindî (1818-1885) müstakil olarak sîret kitabı yazmamış olsa bile münazara türündeki kitaplarının tümünde Resûlullâh'ın hayatı, ailesi, getirdiği İslam nizamı, mucizeleri ile ilgili geniş bilgi verilmekte ve ortaya atılan sorulara ikna edici cevaplar bulunmaktadır. Özellikle tartışmalardan sonra eski bilgiler üzerine İstanbul'da telif ettiği *İzhârü'l-Hak* bu noktada fevkalade önemli bir çalışmadır. Bu eserin son cildi, bir bütün olarak Resûl-i Ekrem'in hayatına, kişiliğine ve ona yöneltilen iddia ve iftiraların cevabına ayrılmıştır.⁵⁷ Rahmetullah Hindî'den önce başlayan yeni tarz kitaplarda zaten sîret konuları bir bütün olarak anlatılmak yerine yayılan şüphelere cevap tarzında olduğu için İslâm'a dair yazılan hemen her kitapta sîret konularından birkaçını gözlemek mümkündür. Rahmetullah Hindi ve arkadaşlarının misyonerlere yönelik çalışmaları gerek muasırları, gerekse takipçileri için cesaret verici ve ufuk açıcı olmuş ve ortaya konulan bakış açısı müstakil olarak sîret konularına hasredilen kitaplarda bütünüyle benimsenmiştir. Şibli Numani ve Seyyid Süleyman Nedvî'nin kaleminden çıkan *Sîretü'n-Nebî*'de bu çalışmaların tesiri açıkça görülmektedir.

Seyyid Ahmed Han'ın Sir William Muir'in *The Life of Mahomet* (I-IV, London 1858-1861) adlı eserini tenkid için Londra'da tamamladığı ve Urduca olarak yayımlatmadan önce müsveddesinden *Life of Mohammed* (diğer adı *A Series of Essays on the Life of*

---

⁵⁶ Geniş tanıtımı için bk. Hâlid, *Urdu Nesr*, s. 321-332; M. Miyân Sıddîkî, "Urdu Zübân meyn Çend Ehem Kütüb-i Sîret", *Fikr u Nazar* (Sîret Number), XXX/1-2, İslamâbâd 1992, s. 266-271 [261-316].

⁵⁷ Rahmetullah el-Hindî, *İzhârü'l-hak* (thk. Muhammed Ahmed Muhamme Melkavi), İdaretü'l-Buhusi'l-İlmiyye, Riyad 1989. 4. c.

Mohammed, London 1870) adıyla İngilizce'ye çevirttiği *el-Hutabâtü'l-Ahmediyye ale'l-'Arab ve's-Sîretü'l-Muhammediyye* (Aligarh 1887) adlı sîret kitabı yazım tarzı itibariyle yeni bir türdür. Kitap bir giriş ve 12 hutbeden (makale) oluşmaktadır. Makalelerin adı Arapça verilmiş, Urduçaları da yanına derc edilmiştir. Bunlardan doğrudan Hz. Peygamber'in hayatı ile ilgili olanları 10, 11 ve 12. makalelerdir. Bu makalelerde de sıralı bir sîret anlatımı görülmemektedir. Mesela Resûlullâh'ın çocukluğuna kısaca temas edilmişken sütannesinin yanında bulunduğu sırada meydana geldiği nakledilen *şakk-ı sadr* hadisesi uzun uzun anlatılmış ve burada başta Sir William Muir olmak üzere Batılılarca ortaya konan muhalif görüş ve eleştiriler değerlendirilmiştir. Zaten Seyyid Ahmed Han İngiltere'den arkadaşı Muhsinü'l-Mülk'e yazdığı mektuplarda bu kitapla Muir'in insafsızlıklarını ortaya koymayı hayatının önemli bir gayesi olarak açıklamıştır. Ancak bu çabasında ne ölçüde başarılı olduğu ayrı bir inceleme ve tartışma konusudur. Şu kadarını söyleyebiliriz ki bu kitap başta Muir olmak üzere Batıları çok fazla rahatsız etmemiştir. Zira Seyyid Ahmed Han'ın mucizeler ve cihad ile ilgili görüşleri zaten muhaliflerin bir zamandan beri Müslümanlardan duymak istedikleri sözlerle örtüşüyordu.⁵⁸

Mirza Hayret Dihlevî *Sîret-i Muhammediye* (Delhi 1895) ve *Sîret-i Resûl* (I-VI, Delhi 1900-1910) adlarında iki sîret kitabı yazmıştır. Eski ile yeni tarzları birleştiren bir kişiliğe ve dünya görüşüne sahip olan müellif, Seyyid Ahmed Han'ın çizgisinde olmamakla birlikte onun eserlerinden de istifade etmiştir.⁵⁹ Kerâmet Ali Dihlevî *Sîret-i Muhammediye* (Bombay 1861), Fîruzüddîn Daskuvî ise *Sîretü'n-Nebî: Piyârey Nebî key Piyârey Hâlât* (I-III, Refâh-ı Âm Press, Lahor 1905) adlı kitaplarıyla yeni tarz sîret çalışmalarına katkı sağlamışlardır.

2. Sîret Kitaplarında Muhteva Değişimi Açısından Mansûrpûri ve Rahmetün li'l-âlemîn Adlı Kitabı

Sîret kitaplarındaki konu değişimini en iyi takip edebileceğimiz kitaplardan bir kısmı Muhammed Süleyman Selmân Mansûrpûri (ö. 1930) tarafından yazılmıştır. Onun *Mühr-i Nübüvvet* (baskı yeri yok, 1899; Lahor 1975), *Rahmetün li'l-âlemîn* (I: Lahor 1912; II: Lahor 1921; III, Lahor 1933) ve *Seyyidü'l-beşer* (I-II, Lahor 1364/1945), *Bedrü'l-budûr: Ashâb-ı Bedr* (Lahor 1978) adlarında sîret kitapları vardır. Özellikle 1912-1933 yılları arasında ayrı ayrı yayımlanan üç

---

⁵⁸ Geniş tanıtımı için bk. Hâlid, *Urdu Nesr*, s. 386-433; Siddîkî, "Urdu Zübân meyn Çend Ehem Kütüb-i Sîret", s. 271-281.

⁵⁹ Seyyid Ali Şâh, *Urdu meyn Sevânih Nigârî*, Karaçi 1961, s. 244.

ciltlik *Rahmetün li'l-âlemîn* adlı kitabı Şibli Nu'mânî'nin⁶⁰ bir süre önce yazmayı planladığı ve planı üzerinde ilim çevrelerinden olumlu tepkiler aldığı kitabını geciktirmesine sebep olacak derecede önemli görülmektedir.⁶¹ Hatta Seyyid Süleyman Nedvî eserin müellif vefat ettikten sonra basılan 3. cildine yazdığı takdim yazısında eserin değerinden ve müellifin samimiyetinden büyük bir sitayişle bahsetmiş, kendisi de sîret kitabı yazarı olduğu halde bu esere büyük bir değer atfetmiştir.⁶²

Burada bir ek kabilinden, uluslararası hakem vasfıyla savunma jürisinde bulunduğum Pakistan'da hazırlanan "*Kelâmiyât-ı Sîret*" adlı doktora çalışmasından⁶³ bahsetmek istiyorum. Çalışmada Kelam ilminin konularının sîret kitaplarına girmesi ana konu olarak alınmış ve Mansûrpûri'nin yukarıda anılan eseri ile Şibli Nu'mânî-Seyyid Süleyman Nedvî ikilisi tarafından yazılan *Sîretü'n-Nebî* kitapları karşılaştırılmış ve değerlendirilmiştir. Bu teze göre klasik Kelam ilmi çerçevesinde ele alınan ulûhiyet, nübüvvet, mucize gibi temel konular, Batıların çalışmalarından sonra bölgedeki müslüman âlimler tarafından reddiye kabilinden sîret kitaplarına taşınarak enine boyuna işlenmiştir. Zira Hz. İsa'nın hayatı söz konusu olduğunda Batılılar bunu ulûhiyet bahsi içinde ele alırken müslümanlar nübüvvet bahsinde inceliyordu. Hz. Peygamber ile Hz. İsa ile karşılaştırıldığında da tabii olarak nübüvvet konusu derinliğine tartışılıyordu. Mucizelerin de hem ulûhiyyet hem de nübüvvet ile derin bir bağının bulunduğu değerlendiriliyordu. Adı geçen doktora tezinde hangi kelam konularının nasıl bir yöntem içerisinde ele alındığı ayrıntılı olarak ortaya konmuştur.

Mansûrpûri'nin kitabı *Rahmetün li'l-âlemîn*'in ilk dört bölümü (bab) Resûlullâh'ın hayatı ile ilgilidir. Burada da zaman zaman onun kişiliği, olayların ayrıntısı ve şahıslar ile ilgili bilgi verilmekle birlikte azdır. Beşinci bölümden itibaren *fıkhu's-sîre* diyebileceğimiz türden sîret değerlendirmeleri ve tartışmalı konuların tahlili gelmektedir. Mesela beşinci bölümün (s. 215-250) ana başlığı "Huluk-i Muhammedî" (Muhammedî Ahlak) şeklindedir. Kitabın bu birinci

---

⁶⁰ Bk. Muhammed Süleyman Selmân Mansûrpûri, *Rahmetün li'l-âlemîn*, Dârü'l-İşâât, Karaçi 2001, III, 585 (Seyyid Süleyman Nedvî'nin sunuş yazısı).

⁶¹ Kitapların geniş tanıtımı için bk. Hâlid, *Urdu Nesr*, s. 500-535; Sıddîkî, "Urdu Zübân meyn Çend Ehem Kütüb-i Sîret", s. 281-291.

⁶² Mansûrpûri, *Rahmetün li'l-âlemîn*, III, 586 (Seyyid Süleyman Nedvî'nin sunuş yazısı).

⁶³ Muhammed Câvid Ahter, *Kelâmiyât-ı Sîret: Şibli Nu'mânî, Seyyid Süleymân Nedvî aor Kâdî Muhammed Sülemân Selmân Mansûrpûri key Efkâr ka Tekâbüli Câize* (Doktora Tezi, 2004, Şu'be-i Ulûm-i İslâmiye, Islamia University Bahawalpûr).

cildi erken dönemde ortaya çıkmış ve çok kabul görmüştür. Hatta müellifinin de ikinci cildin girişinde ifade ettiği gibi bu bölüm muhtelif medreselerde ve yarı modern tarzdaki kolejlerde ve okullarda ders kitabı olarak belirlenmiştir.

Eserin ikinci cildi Resûl-i Ekrem-in nesebi ve ailesinin tanıtımı ile başlamaktadır. Klasik sîret kitaplarının çoğunda bu konu Resûlullah'ın (s.a.) doğumu, peygamberliği gibi konulardan önce gelirken Mansûrpûrî böyle yapmamış, Resûl-i Ekrem'in hayatını bir bütün olarak birinci ciltte vermiştir. O, bu sıralama değişikliğini muhatap kitlenin ihtiyacı ve Resûlullâh'ın hayatının bir bütün olarak ele alınması gerektiği için yapmıştır.⁶⁴ Resûlullâh'ın nesebi anlatılırken diğer peygamberlerin de neseplerine ve soylarına dair bilgiler verilmiştir ki bu bilgiler genellikle sîret kitaplarında yer almaz. Burada Hz. İsâ'nın nesebine daha geniş değinilmesi dikkate değerdir. Neseb konusu Resûl-i Ekrem'in usûl ve furuu dikkate alınarak verilmiş ve İmam Hasan Askerî'ye kadar gelinmiştir (II, 351). İkinci cildin ikinci bölümü ise Resûlullâh'ın eşleri ile ilgilidir (II, 353-404). Bilindiği gibi bu konu özellikle Batı dünyasında sîret konuları içerisinde en fazla eleştiri alan konudur. Bu cildin üçüncü bölümü Hz. Peygamber'in gazve ve seriyyeleri ile ilgilidir. Bu konular ele alınırken Batılı yazarların eleştirileri de hesaba katılmıştır. Kitabın en ilginç bölümlerinden biri dördüncü bölümdür. Zira o bu bölümde kıssaları özellikle de peygamber kıssalarını ele almıştır. Bu konuyu sîret kitabında ele almasına gerekçe olarak bölgede misyonerlerin yanlış bir propaganda yaparak Hz. Peygamber'i Kur'ân kıssalarını başka yerlerden devşirdiği, Yahudi ve Hıristiyanların kitaplarından aldığı veya bu dinlerin din adamlarından öğrendiği yolunda itham etmelerini göstermiştir.⁶⁵ Bölümde Kur'ân'da zikri geçen kıssaların tamamı diğer kutsal kitaplar ve sözlü kültürlerle karşılaştırılmıştır. Burada genel tarihin ve dinler tarihinin nasıl sîret kitabına girdiğini açıkça görebilmekteyiz. Beşinci bölüm Resûlullah'ın efdaliyeti ile ilgilidir. Altıncı bölüm ise Kur'ân'da ifadesini bulan “Ey Muhammed biz seni âlemlere rahmet olarak gönderdik” (el-Enbiyâ 21/107) âyetinin ortaya koyduğu rahmet olma vasfına dairdir. Nitekim kitabın adı da bu âyetten alınmıştır. Yedinci bölüm “Hubbû'n-Nebî” başlığını taşımaktadır. Sekizinci bölüm genelde tarih, özelde sîret kitaplarında ortaya çıkan tarihlendirme problemi göz önünde tutularak tarihlendirmenin önemi, önemli tarih başları ve önemli olayların tarihleri ile ilgili konuları içerir. Bu açıdan bölüm çok dikkate değerdir ve bir bakıma yeni bir konudur.

---

⁶⁴ Mansûrpûrî, *Rahmetün li'l-âlemîn*, II, 253.

⁶⁵ Mansûrpûrî, *Rahmetün li'l-âlemîn*, II, 465.

Mansûrpûri'nin kitabının üçüncü cildi Resûlullâh'ın hasâisini konu alan birinci bölüm (III, 589-758) ile başlamakta ve bu bölümde yer alan altı fasılda Resûlullâh'ın genel özellikleri ile birlikte onun mucizelerine ve dinde mucizenin yerine özel olarak temas edilmektedir. Üçüncü cildin ikinci bölümü "Hasâisü'l-Kur'ân" başlığını taşımaktadır. Bir sîret kitabında bu başlığın bulunması ancak bölgede var olan tartışmalar dikkate alındığında bir anlam ifade eder. Bu bölümde (III, 759-823) Kur'ân'ın özellikleri ve Kur'ân üzerine yapılan tartışmalar yedi fasılda çok ayrıntılı olarak tartışılmıştır. Özellikle yedinci fasılda Kur'ân ile ilgili ileri sürülen iddialara cevap verilmeye çalışılmıştır. Kitabın üçüncü cildinin üçüncü faslı ise (III, 825-895) bir bütün olarak İslâm'ın tanıtılmasına ayrılmıştır. Bu bölümde bulunan yirmi bir fasıl ve çok sayıda başlıkta bir yandan İslâm tanıtılırken öte yandan da ortaya atılan şüpheler giderilmeye çalışılmıştır.

2. Sîret Kitaplarında Muhteva Değişiminin En Önemli Örneği Olarak Şibli Nu'mânî'nin Sîretü'n-Nebî'si

Son yüzyılda sîret alanında sadece Hint alt kıtasında değil tüm İslâm âleminde yazılan en önemli sîret kitabının Şibli Nu'mânî (ö. 1914) ile talebesi ve arkadaşı Seyyid Süleyman Nedvî (ö. 1953) tarafından ortaya konulan *Sîretü'n-Nebî* olduğunu söylemek büyük bir iddia olmayacaktır. Batı dünyasında yazılan veya Hindistan'da bulunan Batılılar tarafından ortaya konulan sîret kitaplarında Resûl-i Ekrem'e revâ görülen peygamber imajı Şibli'yi üzmemekte ayrıca yakın dostlarının onu tazyik altında bırakmasına sebebiyet vermemekteydi. Nihâyet Oxford Üniversitesi'nden David Samuel Margoliouth'un neşrettiği sîret kitabı Şibli Nu'mânî'yi harekete geçirdi.⁶⁶ Buna göre o 1323 (1905) yılında bir çalışma başlattı, ancak bu çalışma yarıda kaldı. Sonra yeniden harekete geçti ve bir proje hazırlayıp bunu Nedvetü'l-Ulemâ'nın yayın organı olan "*en-Nedve*" dergisinin Ocak 1912 sayısında yayımladı. Bu yazıya göre projenin hem ilmi hem de mali yönü bulunmaktaydı. Kurulacak olan "Meclis-i Te'lif-i Sîreti'n-Nebî" işin ilmi yönünü yürütecek ayrıca müslümanlar imkanları nisbetinde bu projeye mali katkı sağlayacaktı. Nitekim bu çağrı halk nezdinde kabul gördü ve mali yapı ile idari ve ilmi yapı oluşturulup işe başlandı. Batıda yapılan çalışmaları tanıtmak ve bunlardan yararlanmak veya bunlara kitap içerisinde cevaplar verebilmek için bu eserler ya tercüme edildi ya da muhtevası özetlendi. Ayrıca hadis kaynaklarında kitaba alınabilecek sîret malzemesi de bir araya getirildi. Tam bir ekip işi olan çalışmada Şibli Nu'mânî'nin görevi hem üst yöneticilik hem de oluşan bilgileri hazmedip yeni bir kitap

⁶⁶ Seyyid Süleyman Nedvî, *Yâd-ı Refteğân*, Karaçi 1983, s. 203.

formatına dökmekti. Nitekim bu tarzda başlayan çalışma semeresini verdi ve ilk cilt tamamlandı. İkinci cilt tamamlanacakken Şibli Nu'mânî'nin sağlığı bozuldu ve bu cilt zar zor tamamlandı ama basılamadı. Şibli Nu'mânî sağlık durumunun bozulduğunu görünce çok kabiliyetli biri olarak gördüğü ve zaten proje içerisinde kendisinden yararlandığı Seyyid Süleyman Nedvî'yi çağırıp bu işi ona havale etti. Ona neye mal olursa olsun bu projeyi sürdürmesini ve proje tamamlanıncaya kadar başka işlere girmemesini öğütledi. O da hocasının bu talebini büyük bir memnuniyetle kabul etti. Şibli'nin 1914'te vefatı üzerine sorumluluğu bütünüyle üstlenen Nedvî üçüncü ciltte aldığı eserin yazımını yedi cilt olarak tamamladı.⁶⁷ Ancak onun eseri tamamlanıncaya kadar çok büyük sıkıntılarla karşılaştığını bilmekteyiz. Eserin basımı, yazımı ile birlikte devam etti (I: A'zamgarh 1918; II: A'zamgarh 1920; III: A'zamgarh 1924; IV: A'zamgarh 1932; V: A'zamgarh 1935; VI: A'zamgarh 1938; VII: Karaçi 1980).

Çalışmada telif tarzı bakımından iki yazar arasında büyük bir benzerlik vardır. Modern tarz bir sîret kitabı olan çalışmada misyoner ve Batılı yazarların itiraz ve görüşleri de dikkate alınmış ve bir bakıma doğrudan veya dolaylı olarak onlara cevaplar verilmiştir. Kitap defalarca basılmış ve Ömer Rızâ Doğrul tarafından Zafer Hasan Aybek'in yardımıyla eksik ve özet olarak Türkçe'ye çevrilip yayımlanmış (*İslâm Tarihi: Asr-ı Saâdet*, I-V, İstanbul 1928) eserin başka dillerde de çevirisi yapılmıştır.⁶⁸

Kitabın içeriğine kısa bir bakış, onun nasıl yeni bir ürün olduğunu göstermeye yetecektir. Şibli Nu'mânî'nin kaleme aldığı ilk iki cilt ağırlıklı olarak tarih konularını içermektedir. Bilimsel temellere oturan 103 sayfalık bir giriş ile başlayan ve toplam 622 sayfa olan birinci ciltte sîret ilminin kaynaklarına temas edilmiş; hem klasik dönemde yazılan müslüman siyercilere ait eserler tanıtılmış, hem de modern dönemde Batı'da ve Doğu'da yazılan sîret çalışmalarına işaret edilmiştir. Burada bir başlık özellikle dikkat çekmektedir: İlm-i Kelâm ki Haysiyet sey Sîret ki Zarûret (İlm-i Kelâm perspektifinden Sîretin gerekliliği). Bu başlık, bize Kelâm ilminin nasıl Sîret ilmi ile ilişkilendirildiğini göstermektedir. Zaten Şibli Nu'mânî *yeni ilm-i kelâm* düşüncesinin önemli figürlerindedir. "Kelâm aör İlm-i Kelâm (Kelâm ve İlm-i Kelâm)" adlı müstakil kitabı onun Kelâm ilmine olan ilgi ve aşinalığının şahididir. Durum böyle

---

⁶⁷ Sîret kitabının yazım hikayesi pek çok kaynakta anlatılmaktadır. Burada biz bunları alıp harmanlayan Enver Mahmûd Hâlid'in kitabını tavsiye edebiliriz (bk. s. 542-552).

⁶⁸ Geniş tanıtımı için bk. Siddikî, "Urdu Zübân meyn Çend Ehem Kütüb-i Sîret", s. 291-306; Hâlid, *Urdu Nesr*, s. 535-598.

olunca sîret konuları üzerinden inanca yönelen tehlikelerin farkında olduğunu da göstermiştir. Uzun girişinde hadis ilminin önemi, hadis ravilerinin hallerinin araştırılması, cerh ve tadilin yeri ve önemi gibi konular da tartışma içine alınmıştır. Girişte, başlangıcından itibaren Batı'da Resûl-i Ekrem ile ilgili yazılan kitapların ve yapılan her türlü çalışmanın geniş bir değerlendirmesini de bulmak mümkündür. Kitabın birinci cildinin diğer önemli konusu İslam öncesi Arap tarihidir. İslâm öncesi Arap tarihi konuları aslında pek çok misyonerin kitabında da bulunur. Ancak konuların ele alınışı, kullanılan kaynaklar ve varılan sonuçlar arasında çok büyük bir fark vardır. Batılilar bu tarihi bilgilerin neticesinde İslâm'ı zamanın bir ürünü ve -haşa- Hz. Peygamber'in ortaya koyduğu uydurma bir din olarak takdim ederken Şibli Nu'mânî hem bunların iddialarını çürütür tarzda bir yol belirler hem de bu tarihin ne anlama geldiğini ortaya koyar. Resûlullah'ın (s.a.) Hz. İbrâhim ile başlayıp devam eden Arap tarihi içerisindeki yerinin tespiti çok önemli olduğu için çalışmada bu husus üzerinde de durulur. Zira Batılilar özellikle de Yahudi tarihçiler Resûlullâh'ın soyu bir cariye'nin oğlu olan İsmâil'e dayandığı için onu küçümsemekte hatta kurban olayını İshâk ile ilişkilendirmektedirler.⁶⁹ Bu ciltte Resûlullah'ın (s.a.) peygamberlik öncesi hayatı, peygamberliğin gelişi, Mekke'de İslam tebliği, karşılaştığı sıkıntılar ve Medine'ye hicrete kadarki olaylar anlatılır. Bir cilt içerisinde bu kadar fazla olayın anlatılması, bir kısım önemli konuların yapılan plana göre ileride ayrı başlıklar altında yeniden ele alınacak olmasından ötürüdür. Bu da yeni sîret kitabının eski tarzdan farkıdır.

Şibli Nû'mânî'nin kaleminden çıkan ancak Nedvî tarafından gözden geçirilen ve bazı eklemeler yapılan 440 sayfalık ikinci ciltte Hicret ve sonrası olayları yer alır ve kitap Resûlullâh'ın vefatı, şahsiyeti, davranışları, eşleri ve aile hayatı ile son bulur. Görüldüğü gibi bu cilt de ağırlıklı olarak tasviri bilgileri ihtiva etmektedir. Ama buradaki tasviri bilgiler de yine tarz olarak başka eserlerden farklılık arz etmektedir.

Şibli'nin vefatı ile yarım kalan çalışma öğrencisi Seyyid Süleyman Nedvî tarafından, daha önce yapılan ve efkâr-ı ulemâya sunulup olur alan plana göre peyderpey yazılmış ve neşredilmiştir. Buna göre 888 sayfalık üçüncü cilt nübüvvet, Hz. Peygamber'in nübüvvetinin hakikati, onun nübüvvetinin delilleri gibi konuları ihtiva etmektedir ve ilmî bakımdan ilk iki ciltten geri kalmadığı gibi

---

⁶⁹ Şibli Nu'mânî kurban konusu için akrabası ve arkadaşı olan Hamîdüddin Ferâhî'nin *er-Ra'yü's-sahîh fîmen hüve'z-zebîh* (A'zamgarh 1331, 1338. Urducası: *Zebîh Kôn heyri*) adlı risalesini neredeyse aynen kitabına yansıtmıştır. Zaten Ferâhî de bu ekip içerisindeydi.

bazı noktalarda onları da geçmiştir. Kitabın 830 sayfalık dördüncü cildi İslâm'ın temel inanç esaslarını ihtiva eder. Sîretü'n-Nebî'nin 456 sayfalık beşinci cildinin konusu ibâdetlerdir. Burada İslâm'da ibadetin anlamı, şekilleri, çeşitleri gibi konularla birlikte namaz, oruç, zekat gibi ana ibadetler tanıtılmış ve Resül-i Ekrem'in hayatı ile ilişkilendirilmiştir. Eserin 824 sayfalık altıncı cildinde ana konu olarak ahlâkı görmekteyiz. Burada Resül-i Ekrem merkezinde şekillenen ve en güzel örnekleri onun hayatında görülen İslâm ahlâkı üzerinde durulur. Bu değerli kitabın son ve yedinci cildi İslâm'da muâmelât konularını ele alır.

Bir bakıma bir sîret ansiklopedisi olan bu eser planı, yazım üslubu, kaynakları ve hacmi itibariyle muhteşem bir çalışmadır. Kollektif çalışmaların önem kazandığı günümüzden takriben 100 yıl önce planlanan bu eser aynı titizlikle ele alınıp günümüz Türkçesine aktarılmalıdır. Zira eser hem bir sîret kitabıdır, hem de Resûlullah (s.a.) merkezli bir kimlik inşası projesidir. Resûlullâh'ın insanların hayatından çıkarılmaya çalışıldığı bir dönemde böylesi mükemmel çalışmalara veya bunların küçük hacimli özetlerine acil ihtiyaç vardır.

4. Hint Alt Kıtasında Son Dönem Sîret Kitapları

İngiliz yönetimi zamanında etkin olan Amerikalı misyonerlerden birinin Hz. İsa'nın hayatı hakkında Madras Üniversitesi öğrencilerine verdiği konferanslar büyük yankı uyandırmıştı. Madras'taki Muslim Educational Association of Southern India adlı dernek Seyyid Süleymân Nedvî'den Hz. Peygamber'in hayatı hakkında konferanslar vermesini talep etmiş o da bu talebe cevap vererek Ekim-Kasım 1925 tarihinde sekiz Urduca konferans vermiştir.⁷⁰ Konferanslar fazlasıyla ilgi uyandırmış ve kısa zaman içerisinde kitabi şekil alarak *Hutabât-i Madrâs* adıyla kitap olarak yayımlanmıştır (Madras 1926). Kitap birkaç defa İngilizce'ye (*Muhammad the Ideal Prophet* (trc. Mohiuddin Ahmad), Leknev 1977; Lahor 1990) ayrıca Arapça ve Türkçe'ye (*Hazreti Muhammed Hakkında Konferanslar* (trc. Osman Keskiöğlü), Ankara, ts. [DİB Yayınları]) tercüme edilmiştir. Bu eser küçük hacmine rağmen gerçek Hz. İsa'yı tanıtmaya bakımından çok güzel bir örnek olmasının yanında asıl olarak Peygamber efendimizi değişik bir tarzda tanıtmıştır. Bu kitabın gerek için ehli hocalarımız, gerekse genel halk kitleleri tarafından defalarca okunması gerekir. Türkçe tercümesinin dili eskidiği ve tercüme Arapça'dan yapıldığı için Urduca aslından yeni bir tercümesine ihtiyaç vardır.

---

⁷⁰ Seyyid Süleyman Nedvî, *Hutabât-i Madrâs*, Makbûl Akademi, Lahor, ts., s. 5-6.

Yüzlerce eseri bulunan Eşref Ali Tânevî'nin (ö. 1943) *Neşrû't-tyb fî zikri'n-Nebiyi'l-habîb* (Lahor-Karaçi, ts. [Tâc Company], *Milâdü'n-Nebî* (haz. Münşî Abdurrahman Han, Mültân 1959) ve *Habîb-i Hudâ* adlı sîret kitapları vardır.⁷¹ Ebû Reşîd Muhammed Abdülazîz *Sevânih-i Ömrî Hazret-i Resûl-i Kerîm* (Lahor 1338/1921) adıyla klasik tarzda bir sîret kitabı yazmıştır. Aligarh Koleji'nden Profesör Seyyid Nevvâb Ali'nin (ö. 1961) *Tezkiretü'l-Mustafâ* (Aligarh 1907), *Hemârey Nebî* (Bopal 1910) ve *Sîret-i Resûlullah* (? 1931; Karaçi 1966), adlarında üç sîret çalışması vardır. *Tezkiretü'l-Mustafâ* Aligarh'ta, *Hemârey Nebî* ise Câmîa Milliye İslâmiye'de ders kitabı olarak seçilmiş, ikincisinin 50 civarında baskısı yapılmıştır. Seyyid Ahmed Han'ın ilmi çizgisine yakın olan Nevvab Ali, en önemli çalışması olan *Sîret-i Resûlullah*'ı 1926 yılında Maratî Ansiklopedisinde çıkan bir maddede D.S. Margoliouth'a dayandırılan iddialar üzerine yazmıştır.⁷²

Abdurraûf Kâdirî Dânapûri (ö. 1948), *Esahhu's-siyer* (? 1932; Karaçi 1975; Karaçi 1982, 656 s.) adlı çalışmasının en önemli hususiyeti Resûl-i Ekrem'in gazveleriyle ilgili detaylı bilgi vermesidir (268 sayfa). O bu konuda Şibli'nin *Sîret*'ini zayıf görmüş sîret kitaplarında olmayan zekat, öşür, fey ve cizye gibi konuları "Kitâbü'l-emvâl" başlığı altında incelemiştir.⁷³ Ehl-i Hadis ekolünden M. İbrâhim Mir Siyalkûtî *Sîretü'l-Mustafâ* (I-II, Siyalkût 1973 2. bs.) ve *Târîh-i Nebevî* (I: Amritsar 1941, II, Amritsar 1947, I-II, Siyalkot 1973) adlarında kitaplar kaleme almıştır. Hindu Arya Samac, Gulam Ahmed Kadiyani ve Ehl-i Kur'ân ile olan mücadelelerinden tanıdığımız Senâullah Amritsarî (ö. 1948) *Muhammed-i Rişî* (Amritsar 1923), ve *Hasâisü'n-nebî* adıyla kitaplar yazmıştır. Özellikle *Mukaddes Resûl* kitabı önemlidir. Zira o bu eserini Hindu Arya Samac mensupları tarafından Resûl-i Ekrem'i kötülemek amacıyla yazılan *Rengîlâ Resûl* (Lahor 1924) adlı çalışmaya reddiye olarak kaleme almıştır. Abdülhalim Şerar (1860-1926) *Sevânih-i Hâtemü'l-mürselîn* (Leknev 1919, 524 s.) ve *Cüyâey Hak* (Selmân-ı Fârisî'nin dilinden başından geçenlerin anlatıldığı romanda Resûl-i Ekrem'in hayatı da anlatılmaktadır. Roman *Dil Efrûz* isimli dergide 1917, 1919 ve 1921 tarihlerinde üç bölüm halinde tefrika edilmiştir⁷⁴

Lahorî Kâdiyânilerin reisi Muhammed Ali Lahorî'nin *Sîretü Hayri'l-beşerî* (Lahor 1919) Hz. Peygamber'in hayatını konu alan en

⁷¹ Tanıtımı için bk. Siddîkî, "Urdu Zübân meyn Çend Ehem Kütüb-i Sîret", s. 306-309; Hâlid, *Urdu Nesr*, s. 602-606.

⁷² bk. Hâlid, *Urdu Nesr*, s. 620-629.

⁷³ bk. Siddîkî, "Urdu Zübân meyn Çend Ehem Kütüb-i Sîret", s. 309-312.

⁷⁴ Tanıtımı için bk. bk. Hâlid, *Urdu Nesr*, s. 667-668; Mümtaz Manglorî, *Şerar key Târîhi Navil aor Un ka Tahkîkî aor Tenkîdî Câize*, Lahor 1978.

geniş ve meşhur eseridir. Kitapta Batılılar tarafından Hz. Peygamber ile ilgili getirilen eleştirilere cevaplar da verilmiştir. *Muhammad Mustafa* (Lahor 1929) adıyla bir muhtasarı da bulunan eserin İngilizce çevirisi Muhammed Yakub Han tarafından *Muhammad the Prophet* (Lahor 1924, 200 s.) adıyla yapılmıştır. Bu tercüme *The Prophet of Islam* (Lahore 1928, 1932) adıyla ihtisar edilmiştir. Ömer Rıza Doğrul eseri, ilk İngilizce tercümesini esas alarak *Peygamberimiz Aleyhi's-selam* (İstanbul 1341/1924) adıyla Osmanlı Türkçesi'ne aktarmış Ali Genceli ise aynı kitabı *Peygamberimizin Hayatı: Sîretü'n-Nebî* (Ankara, ts. [Nur Yayınları], 369 s.) adıyla Türkçe'ye aktarmıştır.

Diyobendî ekolü âlimlerinden Hıfzurrahmân Siyuharvî'nin (1901-1963) *Sîret-i Resûl-i Kerîm (Nûru'l-basar fî sîreti hayri'l-beşer, Dabil-Sûrat 1935)* ve *Belâğ-ı Mübîn Ya'nî Mekâtib-i Seyyidi'l-mürselîn* (Delhi 1932; Lahor 1977) adlı kitapları vardır. Aynı ekolden Menâzir Ahsen Geylânî (ö. 1956) *en-Nebiyü'l-hâtim* (Lahor 1936, 1392/1972); Muhammed İdris Kandehlevî (ö. 1974), *Siyretü'l-Mustafâ* (I-IV, Diyûbend 1941-1966; I-III, Lahor 1977, 1985; nşr. M. Sa'd Siddikî, I-II, Lahor 1992), *Zuhûr-i Hâtemü'l-enbiyâ ve'l-mürselîn: Beşâretü'n-nebiyyîn* (Leknev 1933), *Miskü'l-hitâm fî hatmi'n-nübüvveti alâ Seyyidi'l-enâm* (Mûltan 1371/1952, Lahor 1977) ve Muhammed Şefî' Diyûbendî *Sîret-i Hâtemü'l-enbiyâ* (Bombay, ts. [Mektebe-i Eşrefiyye]. 54. baskısı: Karaçi 1968) adlı kitapları yazmışlardır. Lahor Government Cellege profesörü Nur-i Bahş Tevekkülî *Sîret-i Resûl-i Arabî* (Lahor 1938, 1945, 1957, 1979), *Hilyetü'n-Nebî, Mi'râcü'n-Nebî, Mu'cizatü'n-Nebî, Gazavatü'n-Nebî* (Lahor 1922) adlarında eserler yazmıştır.

Ebü'l-A'lâ Mevdûdî'nin *Sîret-i Server-i Âlem* (I-II, Lahor 1978, 1979, 1980, 1983, 1989) adlı kitabı aslında Naîm Siddikî ve Abdülvekîl Alevî tarafından onun makalelerinden ve tefsirinden derlenmiş ve kendisi tarafından bazı eklemeler ve düzenlemeler yapılmış bir çalışmasıdır. Telif tarzı olarak modern dönem sîret kitaplarının tarzını taşıyan kitap *Tarih Boyunca Tevhid Mücadelesi ve Hz. Peygamber'in Hayatı* (trc. Ahmed Asrar, İstanbul 1992) adıyla Türkçe'ye de çevrilmiştir. Naîm Siddikî'nin *Muhsin-i İnsâniyet* (Serkoda 1960; Lahor 1963, 1972) adıyla tek başına yazdığı sîret kitabı da çok beğenilmiştir. Ehl-i Kur'ân ekolünden Gulam Ahmed Pervîz (1903-1985) *Mi'râc-ı İnsâniyet* (Lahor 1976, 3. bs.) adlı eserinde Kur'ân-ı Kerîm'e göre bir Hz. Muhammed portresi çıkarmıştır.

Pir Muhammed Kerem Şah Ezherî'nin (ö. 1997) *Ziyâ'ü'n-Nebî* (I-VII, Lahor 1413/1993-1418/1998) adlı geniş sîret kitabı en yeni çalışmalardandır. Pir Kerem Şah eserini 1990'larda yazmaya başlamış ve ilk cildi 1992'de tamamlanarak baskıya verilmiştir.

Peyderpey yayımlanan eserin son cildinin yazımı vefat ettiği 1997 yılının ilk ayında tamamlamıştır. Her cildi büyük boy 550-850 sayfa arası olan kitabın son iki cildi Batılıların Hz. Peygamber tasavvurunu ele almakta ve onlara cevaplar verilmektedir. Sîret ve İslâm tarihi çalışmalarına sadece eserleri ile değil metoduyla da çok ciddi katkılar sağlayan Muhammed Hamîdullah'ın *Resûl-i Ekrem ki Siyâsi Zindegî* (Karaçi 1950, 1968, 1980), *Ahd-i Nebevî meyn Nizâm-ı Hükümrânî* (Delhi 1944) ve *Hutabât-i Behâvelpûr* (Behâvelpûr 1401/1981) adlarında Urduca sîret kitapları vardır.

C. Sonuç ve Öneriler

Hint alt kıtasının son 300 yılının gerek alt kıtadaki Müslümanlar, gerekse diğer bölgelerdeki müslümanlar tarafından iyi incelenmesi gerekmektedir. Zira Batı en güçlü olduğu bir zamanda bütün gücünü kullanarak bu bölge üzerinde toplum mühendisliği yapmış ve İslâmî anlayışa yeni bir şekil vermeye çalışmıştır. Batılıların yürüttüğü çalışmalar içerisinde ilk konu Kur'an-ı Kerim ve Hz. Peygamber'in hayatı olmuştur. Batılıların yürüttüğü menfi propaganda ve yayınladıkları çalışmalar bir yandan bazı kimseleri kendi yanlarına çekerken öte yandan da geniş bir muhalif kitlesi yaratmıştır. Daha önce klasik tarzda devam eden sîret kitapları bu çalışmalar sonrasında çizgi değiştirmiş ve kitaplar merkezde Hz. Peygamber'in bulunduğu ve halka halka onun etrafına yerleştirilen İslam inanç ve ibadetleriyle yeni bir bünye ortaya koymuştur. Buna göre *İslam ile ilgili olan her şey Hz. Peygamber ile de ilgilidir* görüşü benimsenmiştir. Hz. Muhammed (s.a.) anlatılırken sadece onun hayat hikâyesinin anlatılması ile iktifa edilmemiş, İslâm'ın Peygamber merkezli tarihi ve ayrıca inanç, ibadet, ahlak ve muamelat esasları da detaylı olarak anlatılmıştır. Resulullah'ın diğer ilahi kaynaklı kitaplarda müjdelenmesi ve mucizeleri bu yeni tarz kitaplarda ayrı bir özenle anlatılmıştır.

Her ne kadar on dokuzuncu yüzyılın başından itibaren yazılan kitaplarda klasik sîret çalışmalarına kıyasla çizgi ve tarz değişikliğine gidilmiş ise de ortaya çıkan ürünler gerek yöntem, gerekse muhteva bakımından eski çalışmalar aratmayacak taktire şayan çabalar olarak kabul edilmelidir. Batılılar, sanki bu işin asıl sahibi kendileri imiş gibi Hz. Peygamber'i kendilerine göre tanıtmaya çalışırken Hint alt kıtasındaki Müslüman siyerciler bir alıştırmaya döneminde sonra onlara tabir caizse "durun! artık yeter!" diyerek Resûlullah'ı ve İslâm'ı tanıtmaya işini onların elinden almışlardır. İki zıt kutbu temsil etmeleri sebebiyle Sir William Muir'in eseri ile Şibli Numani'nin eseri bunun en açık göstergesidir. Seyyid Ahmed Han'ın gözünde büyüttüğü, hatta eleştirilecek malzemeyi toplamak için uğrunda

İngiltere'ye sefer yaptığı Muir'in *The Life of Mahomet* adlı kitabı bu yeni çalışmalarla iyice gözden düşmüştür.

Bizim İslam tarihi ve siyercilerine önerimiz Hint alt kıtasında vücuda getirilen bu tecrübeden ve geniş bilgi birikiminden yararlanmaları ve bu eserlere birinci elden ve orijinal dili olan Urduca'dan ulaşmalarıdır. Ömer Rıza Doğrul'un ve dönemindeki bazı başka zevatın ilgisini ve duyarlılığını özellikle bir örnek olarak anmam gerekir. Biz daha fazla duyarlık göstermeliyiz ve bunun ilk adımı olarak da Selman Mansurpûri'nin *Rehmetün li'l-âlemîn* adlı eserinden başlanmak üzere önemli sîret kitaplarının -özellikle de Şibli Nu'mânî ve Seyyid Süleyman Nedvî ikilisinin yazdığı *Sîretü'n-Nebi'nin*- tam tercümelerini yapmalıyız. Gerek *Asr-ı Saadet* adıyla o dönemin şartlarına göre yapılan eksik özet tercüme gerekse İz Yayıncılıktan çıkan 1. cildin tercümesi Şibli'nin eserini olduğu gibi ortaya koymak için yeterli değildir. Ayrıca Şibli Nu'mânî'nin yaptığı kolektif çalışma tarzı da bizce değerlendirilmelidir. Sona gelinen TDV İslâm Ansiklopedisi, bir ara başlatılan fakat sonra duraklamaya giren Konulu Tefsir Projesi, Konulu Hadis Projesi ve Diyânet İşleri Başkanlığı'nın son zamanlarda yaptırdığı çalışmalar kolektif sîret çalışmalarının da yapılabileceğini açıkça göstermektedir. Belki de en rahat kolektif çalışma yapılabilecek alan sîret alanıdır.

[**Not:** Kaynaklar dipnotlarda tam şekliyle yer aldığı için makale sonuna müstakil bir "Kaynakça" eklenmemiştir.]